

Міністерство освіти і науки України
Методичний кабінет відділу освіти Великоомелянської сільської ради
Рівненського району Рівненської області
Грушвицький ліцей

Ірина Михальчина

*Розвиваємо краєзнавчу
компетентність як
багатофакторну
особистісну якість*

(за матеріалами географічно-краєзнавчого гуртка)

2021

Розвиваємо краєзнавчу компетентність як багатofакторну особистісну якість (за матеріалами географічно-краєзнавчого гуртка)

Автор-упорядник:

Михальчина І. В., вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель Грушвицького ліцею Великоомелянської сільської ради Рівненського району Рівненської області.

Рецензент:

Супрунюк С.В., заступник директора Грушвицького ліцею Великоомелянської сільської ради Рівненського району Рівненської області, старший вчитель.

Анотація. У посібнику розміщені методичні рекомендації щодо організації роботи на заняттях шкільного краєзнавчого гуртка; використання різноманітних інтерактивних і інноваційних форм роботи при підготовці та проведенні занять із гуртківцями.

Посібник стане в нагоді всім, хто цікавиться географією рідного краю й активно розвиває краєзнавчих рух в Україні: вчителям географії та природознавства, керівникам гуртків «Географи-краєзнавці» та «Юні туристи-краєзнавці», вчителям початкових класів.

*Схвалено на засіданні
методичної ради
Грушвицького ліцею
Протокол № 3 від 11.02.2021р.*

З М І С Т

Передмова	4
Розділ I. Розвиток краєзнавчої компетентності учнів на заняттях шкільного географічного гуртка	7
1.1 Географічний гурток як активна довгострокова форма вивчення учнями довкілля.....	9
1.2. Методика організації та проведення шкільного краєзнавчого гуртка...12	
Розділ II. На допомогу керівнику гуртка	19
2.1. План роботи гуртка «Краєзнавець» Грушвицького ліцею.....	21
2.2. Схема конспекту заняття гуртка.....	25
2.3. Самоаналіз діяльності керівника гуртка з питань підготовки і проведення виховного заходу.....	26
Розділ III. Реалізація можливостей шкільного краєзнавства	27
3.1. Підсумкове заняття гуртка «Краєзнавець».....	29
3.2. Участь гуртківців у Всеукраїнських краєзнавчих акціях.....	52
3.3. Дослідницький проєкт «Погода постійно змінюється, а що відбувається з кліматом нашого краю».....	61
Висновок	64
Список використаних джерел	66

Передмова

Сильну державу і конкурентноспроможну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних, активних і підприємливих громадян, саме їх повинна готувати українська школа. Новий Державний стандарт базової середньої освіти спрямовує основний акцент у підготовці випускників ЗОНЗ на формування предметних і особистісних компетентностей. Реалізувати компетентно

орієнтовану освіту можна за умови, що освітній процес у школі «спрямований на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін» [10].

Головне завдання закладів освіти (відповідно до Указу Президента України «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 р.р.») полягає в тому, щоб організація виховної діяльності, приклади авторитетних наставників-учителів і власне шкільне середовище сприяли вихованню дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії та культури свого народу, національної ідентичності та самобутності. Саме краєзнавчий рух, багатий на цікаві традиції, плідні пошуки та відкриття, є вкрай актуальним тепер. Знання про природу й історію рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить основи сьогодення, є запорукою майбутнього. Завдання шкільного географічного краєзнавства – це відповідальне ставлення до природи, знання та розуміння геоекологічних проблем сучасності, використання різноманітних географічних знань і умінь у побуті, повсякденному житті, а також заохочення учнів до розвитку своїх здібностей, інтересів, життєвих планів.

Сучасна освіта характеризується практичною спрямованістю, що передбачає розширення можливостей для творчої самореалізації особистості. Одним із шляхів підвищення її ефективності є залучення учнів до роботи у шкільному географічному гуртку. Краєзнавча робота в гуртках, як діяльність освіти, має величезний потенціал:

- патріотичного виховання, через формування інтересу до процесів, що відбувалися в минулому і в сучасний період;
- виховання почуття гордості за свій край, шанобливе ставлення до народних традицій;

- естетичного виховання, шляхом формування уміння спостерігати і здатності помічати красу рідної природи;
- екологічного і трудового виховання, через формування відповідального ставлення до природи та праці людей;
- зміцнення бажання дітей брати посильну участь у природоохоронній діяльності.

Саме завдяки краєзнавчому туризму діти мають можливість на власні очі побачити красу рідної землі, ознайомитися з традиціями свого народу, розвивати творчі здібності, отримувати практичні вміння та навички, що є важливим складником гуманістичного виховання, культурно-духовного розвитку дітей і молоді.

Мета позакласної роботи – розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху й самореалізації.

Освітні завдання позакласної роботи з географії визначаються загальними цілями та завданнями навчального предмета. Одне із завдань полягає у збагаченні школярів новими, цікавими фактами, поняттями, що відображають різні сторони життя природи та суспільства. Розвиток пізнавального інтересу до географії на основі позакласної роботи забезпечується знайомством із найважливішими досягненнями науки, екскурсіями у природу та на виробництво.

Вчитель повинен ретельно готуватися до заняття гуртка: воно повинно бути цікавим і мало подібним на урок. Робота в гуртку передбачає активну роботу самих учнів, їх ініціативу та вільне спілкування з учителем. У зв'язку з цим, перед керівником гуртків стоїть завдання домогтися, щоб вихованці засвоїли знання про природу рідного краю, могли вільно оперувати ними, застосовувати для вирішення навчальних і життєвих проблем, для розширення та поглиблення свого пізнавального досвіду. Варто відмітити особливі риси характеру, притаманні керівнику гуртка:

- любов до людей, щирість у взаєминах, уміння спілкуватися, чуйність, доброзичливість;
- високий рівень культури, широкий кругозір, наявне почуття гумору, здатність до критичного мислення та вміння швидко приймати рішення;
- твердість і рішучість характеру, упевненість у собі, сила волі, зацікавленість у розвитку гуртка та його учасників;
- високий рівень розвитку сприйняття й уяви;
- вміння підтримувати сталий інтерес учнів до пізнавальної діяльності.

В узагальненому вигляді основним об'єктом географічного краєзнавства є окремі регіональні та локальні території, які характеризуються сукупністю природних ресурсів, населених місць і техногенних об'єктів, а також містять у собі знання історії населення, духовної і матеріальної культури певної території. Воно сприяє популяризації природного та культурного різноманіття регіонів та одночасно є також засобом навчання й виховання національно-свідомих громадян.

Значення краєзнавства в системі географічних наук і виховній роботі – дуже важливе. Адже любов до рідного краю живить любов до Батьківщини. Ось цей інтерес до батьківських місць і задовольняє краєзнавство – галузь людських знань, у становленні якої може взяти участь кожен, кому властиві допитливість, бажання пошуку. Чим більше дитина буде знати про природу рідного краю, тим більше любитиме й оберігатиме її.

*Розділ I. Розвиток краєзнавчої
компетентності учнів на
заняттях шкільного
географічного гуртка*

*«Пізнай свій край... себе, свій рід,
свій народ, свою землю – і ти
побачиш шлях у життя. Шлях,
на якому найповніше розкриються
твої здібності».*

Г. Сковорода

1.1. Географічний гурток як активна довгострокова форма вивчення учнями довкілля

Найпоширенішою формою групової позакласної роботи у школі є гурток (географічний, краєзнавчий, гідрологічний, туристичний та ін.). Робота у краєзнавчому гуртку допомагає краще пізнати рідний край, вивчити його багатства, зрозуміти красу природи. Під час занять учні розвивають творчі здібності, отримують практичні вміння, удосконалюють дослідницькі здібності. Правильно організована

гурткова діяльність дає змогу ефективно формувати у вихованців ключові компетентності: вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також уже в ранньому віці найбільш повно визначати й розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини. Головне завдання краєзнавчого гуртка – виховати патріота своєї країни, громадянина, який би знав історію свого краю, бережливо ставився до навколишнього середовища.

Процес пізнання природи та її законів – нелегкий. Він здійснюється поступово, шляхом спостереження та відкриття нових фактів і закономірностей. Тож мандрівки й екскурсії рідними місцями не повинні бути безцільними. Мета кожної з них – відкриття та пізнання нового. Щоб зібрати якомога більше відомостей під час подорожей, потрібно мати певні знання з географії, історії, ботаніки, зоології, геології та інших наук; також знадобляться навички у спостереженні за природою, вміння фотографувати, робити замальовки об'єктів, нотатки про зустрічі з цікавими людьми, тобто мати навички краєзнавчої роботи.

При організації гуртка обов'язковою умовою є врахування спільних інтересів учнів, їх підготовку, вік. Зазвичай, у школі створюється різновікова група, яка об'єднує 15–20 учнів, це залежить насамперед від виявленої зацікавленості до тієї чи іншої галузі географічних знань. Для забезпечення принципу наступності в роботі, а також розширення й поглиблення знань учнів, розвитку їх практичних умінь і навичок важливо, щоб склад учасників залишався сталим.

Діяльність краєзнавчих гуртків підпорядкована вимогам програм, які розроблені Міністерством освіти і науки України. План роботи складається на рік або на кожний семестр. Заняття гуртка проводяться в позаурочний час один-

два рази на тиждень. Робота гуртка може бути спрямована на поглиблене вивчення окремих тем навчальної програми, до яких школярі виявили інтерес.

Дидактичними цілями роботи гуртка є розширення природничих знань, засвоєння елементарних умінь дослідницької діяльності, поглиблення пізнавального інтересу до вивчення природи, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів дітей, оволодіння практичними вміннями та навичками природоохоронної роботи.

Краєзнавчі заняття передбачають ознайомлення дітей із рослинним і тваринним світом, метеорологічними явищами. Це дає можливість вихованцям орієнтуватися в навколишньому середовищі, встановлювати причинно наслідкові зв'язки та формувати безпечну поведінку у природі.

Теоретична робота учнів повинна мати тісний зв'язок із практичними вміннями, що формуються під час досліджень природничого, екологічного, туристсько-краєзнавчого характеру, супроводжуватися спостереженнями за об'єктами та явищами навколишнього світу. Дослідницький характер діяльності сприяє розвитку в учнів самостійності, допитливості, професійної орієнтації, виховує справжній пізнавальний інтерес.

Мета програми гуртка – розширення, систематизація та поглиблення знань про природу рідного краю, перспективи використання місцевих ресурсів у інтересах краю та країни, розкритті закономірностей природних процесів і явищ, що відбуваються в регіоні; засвоєнні основ екологічних знань, перетворенні теоретичних знань у стійкі переконання, формуванні у вихованців морально-етичних правил і норм поведінки у природному та соціальному оточенні.

Завдання гуртка:

- набуття досвіду навчально-пізнавальної природничої діяльності;
- розвиток дослідницьких умінь, спостережливості за явищами природи;
- виховання любові до рідної природи на основі пізнання її цінності;
- формування екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля та досягнення цілей сталого розвитку суспільства;
- формування практичних умінь щодо поліпшення стану природного середовища своєї місцевості, оздоровлення довкілля, навичок екологічно доцільної поведінки.

Організація освітнього процесу в гуртку вимагає творчості від керівника, зокрема: креативного мислення, інтуїції, схильності до педагогічних інновацій тощо. Вчитель повинен своєчасно виявляти здібності учнів, концентрувати увагу на їх розвитку, не допустивши згасання їх хисту. З цією метою важливо залучати школярів до роботи в гуртку на початковому етапі вивчення географії. Велику дидактичну значимість має пошукова робота гуртківців, що ґрунтується на краєзнавчому принципі навчання.

Методика проведення навчальних занять із гуртківцями передбачає використання різних дидактичних інструментів, включаючи проблемні завдання, нестандартні підходи тощо, що поступово ускладнюються з набуттям досвіду учнів. При цьому вчитель поєднує групову й індивідуальну роботу школярів, що дає змогу кожній особистості реалізувати власний інтелектуальний потенціал. Важливе значення в роботі гуртка має створення атмосфери комфортності, доброзичливості, довіри та позитивного настрою.

Функціонування географічного гуртка забезпечує формування особистості, для якої властива потреба у творчості, що виявляється в бажанні й інтересі до навчальних досліджень, у мотиваційній спрямованості до нових відкриттів. Під час занять у вихованців активізується пізнавальна та творча діяльність. Юні науковці та дослідники беруть участь у загальношкільних масових заходах, Всеукраїнських конкурсах, акціях, конференціях, олімпіадах, турнірах, де мають змогу представити свої напрацювання.

1.2. Методика організації та проведення краєзнавчого гуртка в закладі освіти

Заняття гуртка – основна форма позакласної роботи в закладі освіти. Це та навчальна ситуація, той «сценічний майданчик», де не тільки викладаються знання, а й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні особливості вихованців. Робота передбачає активну участь самих учнів, їх ініціативу та вільне спілкування з учителем. Для якісної організації діяльності та допомоги вчителю на першому

занятті обирають голову, заступника, секретаря, редколегію гуртка.

Краєзнавчі дослідження здійснюються за допомогою різноманітних методик: опрацювання краєзнавчої літератури (наукової, науково-популярної, художньої, архівів, місцевої преси), інтерв'ю відомих людей, опитування старожилів; спеціальних методик наукових досліджень – археологічних, етнографічних, фенологічних; складання таблиць, схем, діаграм, графіків, що характеризують економіку, культуру, природні умови краю; методики статистичної обробки матеріалів соціально-економічного характеру, спостережень за природою; використання технічних засобів (фотоапаратів, кінокамер і тд.).

На сучасному етапі розвитку освіти пріоритетна роль серед методів і форм роботи гуртка належить інтерактивним методам, що ґрунтуються на демократичній взаємодії між усіма учасниками. Вони спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення й розвитку творчого потенціалу дитини. До таких методів належать: метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, «мозкові атаки», ситуаційно-рольові ігри, інтелектуальні аукціони, створення проблемних ситуацій та ін.

Важливо на заняттях гуртка використовувати методи, що сприятимуть формуванню екологічної культури та бережливого ставлення до природи. Вивчення довкілля базується на прийомах і методах природничих наук. До методів польових досліджень відносять: спостереження, роботу із зразками, вивчення геологічних відслонень, ґрунтів, рослинності та тваринного світу, роботу з вимірювальними приладами (екліметром, нівеліром, термометрами, барометром-анероїдом, гігрометром, компасом), фіксація польових досліджень (описи, замальовки, фотографування), робота з визначниками; обробка матеріалів польових досліджень (складання графіків, діаграм, схем, таблиць,

профілів). Використовуючи методи досліджень, учні не роблять відкриттів для науки, а добувають для себе нові знання про природні територіальні комплекси, їх компоненти, про їх нові якості й ознаки. Завдяки цим методам учні не тільки накопичують фактичний матеріал, але і вчаться бачити природу у взаємодії та протиріччях, пояснювати різні природні явища.

Не менш важливою умовою успішного проведення краєзнавчої роботи є впровадження в неї ігрових елементів, пізнавальних запитань, завдань. Вони повинні бути направлені на пояснення причинно-наслідкових зв'язків, що спостерігаються у природі. Найпоширенішими іграми є імітаційно-моделюючі. Кожна така гра відбувається за схемою: учні ознайомлюються з ситуацією, на основі якої вони отримують ігрове завдання; об'єднуються у групи для його виконання; обирають відповідні ролі; висувають припущення щодо розв'язання проблеми та стикаються з тим, що їм не вистачає інформації; отримують інформацію від учителя або вчитель сам корегує діяльність учнів новим блоком інформації.

Найбільш характерними для краєзнавчої роботи у виховному процесі є такі форми діяльності (рис. 1):

Рис. 1. Форми роботи з вивчення рідного краю з юними краєзнавцями.

Техніка проведення експерсії повинна забезпечувати стійкість мотивованої уваги. Важливо дотримуватись оптимального співвідношення показу та розповіді, використання елементів аналізу об'єктів, які сприймаються візуально, і залученню декількох методичних прийомів показу й розповіді, що

забезпечує значну ефективність екскурсії як форми організації позакласної роботи з географічного краєзнавства.

Важливо підказувати аудиторії, що саме і як спостерігати, щоб учні з максимальним ефектом здійснили відповідні спостереження та не втратили інтерес до кінця екскурсії. Правильний вибір першого об'єкта показу дозволяє викликати яскраві емоції та формує комфортний психологічний настрій, який визначає ставлення до подальшої інформації й постаті самого екскурсовода. Саме несподіваність, новизна візуального матеріалу викликають пізнавальний інтерес до екскурсії. Подальше використання об'єктів, інформації необхідно організувати таким чином, щоб до кінця екскурсії зберегти відповідний мікроклімат.

Природа має надзвичайно сильний емоційний і естетичний вплив на дитину. Вона відчувається у русі, у конкретних діях. Тому під час екскурсій слід проводити ігри на місцевості, різні цікаві конкурси тощо. Керівник знайомить гуртківців із темою екскурсії, розподіляє серед них обов'язки, за необхідності об'єднує дітей у групи.

План екскурсії передбачає такі етапи:

1. Мета і завдання (керівник гуртка нагадує тему, головну мету і завдання екскурсії, порядок ознайомлення з об'єктами).
2. Коротка вступна бесіда, спрямована на активізацію вже здобутих знань.
3. Наочний показ, демонстрація об'єктів, розповідь керівника екскурсії.
4. Самостійна робота вихованців: проведення конкурсів, ігор.
5. Підведення підсумків (узагальнююча бесіда, можливе нагородження учасників екскурсії за їх уважність, творчість, ініціативу).

Має специфіку та суттєво відрізняється від усіх інших форм позашкільної роботи методика проведення турнірів. Турнір – це особлива рольова гра, у якій учні вчаться спілкуватися, працювати в команді, отримують вміння доводити опонентів свою точку зору в наукових дискусіях. Головна відмінність турніру від інших форм змагань полягає в тому, що це – командне змагання. Турнір учить вихованців працювати в команді, будувати власну тактику і стратегію виступу, створити сприятливі колективні відносини [1]. Вони проходять у

вигляді боїв (раундів), у яких учасники беруть участь у наукових дискусіях у ролі доповідача, опонента й рецензента.

Починати підготовку команди треба з того, щоб навчити дітей «говорити» (чітко й коректно висловлювати свою точку зору). Кожний учасник обов'язково повинен висловитися про доповідь товариша, вказати на недоліки – таким чином, визначити: хто з них більше підходить до виконання тієї чи іншої ролі в турнірі

відповідно до індивідуальних можливостей.

Бій складається із трьох дій, у яких відбувається зміна ролей. Доповідач викладає суть рішення запропонованого завдання, звертаючи увагу слухачів на основні ідеї та висновки. Опонент відзначає позитивні й негативні моменти рішення завдання доповідачем, робить критичні зауваження до доповіді, ставить питання, які характеризують основні недоліки й помилки в розумінні проблеми, але виступ опонента не повинен зводитись до викладу власного рішення проблеми. Найбільш складним є виступ у ролі рецензента. Рецензент дає коротку оцінку виступам доповідача й опонента. Він повинен показати своїм суперникам і членам журі, наскільки якісно доповідач і опонент упоралися зі своєю роллю [2].

У турнірі учасники, крім фундаментальних знань, повинні демонструвати своє критичне мислення, вміння вирішувати певні наукові проблеми та доводити свою правоту в дискусії з іншими учасниками.

Квест-заняття – це заняття, на якому гуртківцям пропонується у формі пошукової (часто пригодницької) гри виконати низку різноманітних логічних дій, спрямованих

на отримання кінцевого результату [11]. Квест-заняття стимулює розвиток логічного мислення, привчає дітей розмірковувати над завданням, різнобічно оцінювати ситуацію, аналізувати інформацію з точки зору значимості, важливості та необхідності, дозволяє пов'язувати матеріал кількох предметів, залучаючи логіку та критичне мислення.

До того ж він дає можливість дітям відчувати себе безпосередніми учасниками навчального процесу, а не залишатися спостерігачами та споживачами інформації, пропонованої керівником гуртка.

Послідовність проходження квесту на занятті: завдання → запитання → пошук відповіді → аналіз отриманої інформації → перехід до наступного запитання.

Тема заняття має бути сформульована таким чином, щоб одразу захопити своїм змістом і зробити зрозумілими сферу пошуку та подальші кроки. Тут має бути присутній ігровий елемент, але в той же час має бути зрозумілою проблема. Відповідно до сформульованої мети заняття та теми квесту, треба об'єднати вихованців у групи, чітко визначивши при цьому обов'язки, права, особливості створюваної ситуації, кінцеву мету. Цікавості такому заняттю додасть конкуренція між групами.

Шукаючи відповіді на запитання, розв'язуючи задачі, розгадуючи загадки, вони не тільки самі вчаться, а й учать одне одного, обмінюються досвідом і знаннями, розважаються. Спільність дій сприяє й тому, що інформація, яка була невідома одній дитині, або забута нею, засвоюється та запам'ятовується в умовах підвищеної емоційності, яка створюється в тому числі й завдяки командній роботі.

Правила квесту мають бути чітко сформульовані та зрозумілі для всіх учасників. Необхідно стежити за тим, щоб ніхто з учасників їх не порушував. Сюжет повинен зацікавити та захопити, але в той же час має відповідати навчальній, виховній меті. Кожен вихованець гуртка має брати участь у роботі. Складність завдань має відповідати знанням і

можливостям гуртківців: вони не можуть бути надзвичайно простими, проте й не повинні перевантажувати дитину. Якщо буде надто складно – гуртківцям стане нецікаво [5].

Метод проектів, як засіб ефективного та якісного навчання в гуртках, дає змогу спланувати дослідження, щоб досягти результату в оптимальний спосіб. Під час проектної діяльності діти самостійно знаходять спосіб здобуття знань, формулюють запитання до керівника з метою отримання інформації, знаходять декілька варіантів розв'язання проблеми, висувають власні гіпотези.

При цьому розвивається прагнення до творчості та саморозвитку, бажання і здатність самостійно вчитися, пізнавати щось нове, чого немає у шкільній програмі [6]. Використання методу проектів передбачає послідовне моделювання та розв'язання проблемних ситуацій, захист та подальший аналіз результатів.

Кінцевим результатом використання методу проектів може бути аналітична таблиця, звіт, карта, презентація, стінна газета. Значну увагу необхідно приділяти презентації проектів: запрошувати на неї батьків, вихованців інших гуртків (такий підхід створює мотивацію для подальшої роботи), брати участь у обласних, всеукраїнських учнівських акціях і конференціях.

При обговоренні закінчених робіт, оформленні виставок стає в нагоді прийом «точка зору». Він привчає гуртківців аналізувати, оцінювати, аргументувати свої думки. Можна застосовувати цей прийом, поділивши групу на два табори опонентів, які по черзі висловлюють свою

думку. Застосування цього прийому сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей, культурі спілкування, вчить логічно вибудовувати аргументи.

Враховуючи те, що позакласна робота не маніпулює оцінками, головною мотивацією діяльності є виключно інтерес. Відлякати гуртківця негативною оцінкою дуже просто, а заохотити, помітити найменший успіх («ти ще трішки попрацюєш, і я впевнений, що робота стане кращою»; «я відчуваю – ти

зможеш...»), створити позитивний настрій, вселити впевненість у свої сили керівник і може, і зобов'язаний.

Перед гуртківцями потрібно ставити просту та привабливу мету, досягаючи якої, вони опанують навчальні завдання, заплановані педагогом. Цей прийом тісно пов'язаний із мотивацією навчання і є надзвичайно важливим саме в гуртковій роботі, де відвідування занять добровільне. «Приваблива мета» може бути розрахована на одне заняття, на певну частину заняття, на один вид роботи.

Ще один заохочувальний прийом для невпевнених у собі дітей – «щедро оцінка». Оцінюємо словом, інтонацією, жестом. Використання цього прийому підбадьорює гуртківців, створює позитивний настрій, стимулює процес навчання. Найменші успіхи дитини помічаються, авансуються майбутні успіхи, підтримується інтерес до занять. Використання прийому «розширення поля оцінок» дає можливість керівникові для урізноманітнення й емоційного оцінювання роботи гуртківців. Враховуючи ступінь довіри та стиль взаємовідносин, педагог може розширювати поле оцінок. Шкала оцінювання може бути складена керівником і з долею гумору – «дуже, дуже гарно», «дуже, дуже старався», «дуже, дуже поспішав», «дуже, дуже стомився».

Учням можна запропонувати поставити собі оцінку за виконану роботу – «ідеальна оцінка». За ту саму роботу оцінку ставить і керівник. Цей прийом зорієнтовує дітей на правильні критерії оцінювання роботи, привчає до регулярного оцінювання своєї праці.

На допомогу керівнику гуртка існує безліч технологій для проведення більш цікавих занять. І ті форми роботи, які були описані в даній частині методичної розробки, не є одиничними, тому що світ всебічний і швидкість інноваційних методів викладання не стоїть на місці.

*Розділ II. На допомогу
керівнику гуртка*

*«Віддай людині крихітку себе.
За це душа наповнюється світлом».*
Ліна Костенко

2.1. План роботи гуртка «Краєзнавець» Грушвицького ліцею

Календарно-тематичне планування гуртка «Краєзнавець» складено відповідно до програми «Природа рідного краю» (Васютіна Т. М., Драган О. А., Трегубова Л. А.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист Міністерства освіти і науки України від 11.11.2015 №1/11-16378.

Еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти. Еколого-біологічний профіль. Вікова категорія вихованців – діти віком від 7 до 10 років.

Переорієнтація змісту позашкільної освіти на цілі сталого розвитку передбачає пізнання дітьми навколишнього середовища свого міста чи села, своєї малої батьківщини, проблем і перспектив свого біорегіону. На таких засадах розроблено навчальну програму «Природа рідного краю», яка спрямована на реалізацію в гуртках еколого-натуралістичного напрямку закладів освіти.

Навчальна програма побудована за лінійно-концентричним принципом. Вона передбачає вивчення компонентів неживої і живої природи, роботу над екологічними, дослідницькими, творчими, інформаційними, прикладними проектами, проведення фенологічних спостережень, дослідницької роботи [7].

№ з/п	К-ть год	Дата	Зміст навчального матеріалу	Учнівські компетенції
1	1		Вступ. Поняття «краєзнавство». Джерела краєзнавчих знань. Дослідження і дослідники краю. <i>Науково-дослідницька робота:</i> зібрати й узагальнити протягом семестру матеріали (фото, малюнки) для оформлення «Червоної книги» свого краю.	<ul style="list-style-type: none"> - визначають об'єкт вивчення краєзнавства; - уміють користуватися різними джерелами знань про свій край; - характеризують методи краєзнавчої діяльності; - користуються способами оформлення результатів краєзнавчої дослідницької роботи.
2	1		Географічне положення, межі, розміри, сусідні області адміністративного району, села. Історія утворення адміністративної одиниці.	<ul style="list-style-type: none"> - характеризують географічне положення області та свого населеного пункту; - роблять висновки, узагальнення щодо географічного положення даної адміністративної одиниці;

				- працюють із контурними картами, атласом.
3	2		2. Рельєф нашої місцевості Особливості рельєфу, тектонічної та геологічної будови свого краю. Найпоширеніші гірські породи. Корисні копалини, їх використання. Несприятливі фізико-географічні процеси: вітрова та водна ерозії, зсуви, підтоплення, карст тощо.	- характеризують особливості рельєфу; - називають тектонічні структури краю; - аналізують взаємозв'язок форм рельєфу з тектонічною будовою території; - оцінюють забезпеченість області мінеральними ресурсами;
4	2		<i>Експерсія</i> на кар'єр з видобутку піску, глини. <i>Практична робота:</i> Складення звіту про кар'єри, які відвідали під час експерсії (за планом)	
5	1		3. Кліматичні явища нашого краю Кліматичні умови області, району, чинники їх утворення. Кліматичні сезони. Несприятливі природні кліматичні явища: зливи, град, суховії, пилові бурі, посухи, ожеледь, заморозки.	- називають елементи клімату, ведуть спостереження та аналізують метеорологічні дані; - роблять висновки про закономірності розподілу кліматичних показників і їх господарське значення; - опрацьовують метеорологічні показники;
6	2		Зміна кліматичних умов за останні 100 років. <i>Практична робота:</i> Узагальнення матеріалів спостережень за погодою. Побудова графіків t° , діаграм опадів, хмарності, рози вітрів.	- працюють із кліматичними та синоптичними картами; - користуються метеорологічними приладами.
7	1		5. Вода у природі нашого краю Гідрологічні умови краю. Природні та штучні водойми, їх характеристика. Підземні води. Використання водних ресурсів у господарській діяльності та рекреаційних цілях.	- знають розташування гідрологічних об'єктів на території області та населеного пункту; - уміють давати характеристику водним об'єктам; - аналізують значення водних ресурсів для свого краю, екологічні проблеми поверхневих і підземних вод.
8	2		<i>Експерсія</i> до місцевого водного об'єкту з метою його вивчення. <i>Творча робота:</i> Розробити проект врятування водних об'єктів свого краю.	
9	2		6. Ґрунти у природі рідного краю Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ. Земельні ресурси	- пояснюють особливості утворення та поширення ґрунтів у краї та можливості раціонального їх

			краю, їх раціональне використання. Проблеми ґрунтів: ерозія, хімізація, засолення. Меліоративні заходи.	використання; - характеризують особливості рослинного та тваринного світу на території свого краю; - аналізують вплив антропогенних факторів на стан ґрунтового-рослинного покриву та тваринного світу.
10	2		7. Рослини нашого краю Найпоширеніші представники рослинного та тваринного світу нашої території. <i>Дослідницька робота</i> Вивчення рослинного та тваринного світу свого краю.	
11	2		7. Охорона та збереження природи рідного краю Природоохоронні об'єкти краю. Проблеми раціонального використання й охорони природних умов і ресурсів. <i>Представлення учнівських проєктів</i> і оформлення «Червоної книги» свого краю.	- називають природоохоронні об'єкти свого краю; - уміють дати їм характеристику; - наводять приклади червоно-книжних представників рослинного та тваринного світу; - аналізують екологічну ситуацію в районі.
12	1		Положення області, адміністративного району, села в системі одиниць фізико-географічного районування. Вплив господарської діяльності людини на зміну ландшафтів.	- називають чинники формування ландшафтів; - характеризують особливості взаємодії компонентів природи; - уміють працювати з тематичними картами; - роблять висновки про наслідки впливу господарської діяльності людини на природні ландшафти.
13	2		Кількість, розміщення та густина населення області, району, села. Його вікова та статеві структури. Міграційні процеси. <i>Практична робота.</i> Вивчення динаміки кількісного складу населення області, району, села.	- називають кількість населення області, населеного пункту; - характеризують віковий склад і статеву структуру населення; - уміють будувати графіки; - пояснюють причини депопуляційних процесів.
14	1		Національний та конфесійний склад населення області, району, села.	- характеризують особливості національного та конфесійного складу населення; - пояснюють причини його строкатості.
15	1		Міграційні процеси. Історія заселення краю. Особливості культури та побуту місцевого населення. Проблеми малих сіл, людність сільських населених пунктів, її зміни.	- називають населені пункти області, їх класифікацію, розміщення; - дають характеристику особливостям культури та побуту місцевого населення; - пояснюють сучасні проблеми населених пунктів.

16	2		Трудові ресурси і зайнятість населення. Ринок праці. Безробіття. Навчальні заклади області, району. <i>Дослідницька робота</i> «Проблема безробіття та шляхи її розв'язання».	<ul style="list-style-type: none"> - пояснюють проблеми використання трудових ресурсів у області; - характеризують структуру зайнятості населення свого краю, ринок праці; - уміють працювати із статистичними даними, робити висновки, узагальнення.
17	1		Загальна характеристика господарства. Галузі виробничої і невиробничої сфер. Галузі спеціалізації. Місце господарського комплексу району в господарському комплексі області.	<ul style="list-style-type: none"> - називають галузі виробничої і невиробничої сфер господарства; - аналізують загальний стан справ у господарському комплексі області; - роблять висновки про місце господарського комплексу свого населеного пункту в господарському комплексі області.
18	2		Промисловість району. Галузева структура. Розвиток галузей промисловості в межах району. Проблеми, перспективи розвитку.	<ul style="list-style-type: none"> - аналізують схему галузевої структури промисловості області; - розкривають роль і значення промисловості в господарстві краю; - роблять висновки про причини проблем і перспективи розвитку галузей промисловості свого краю.
19	2		Сільське господарство: природно-географічні передумови, структура, шляхи ведення, проблеми розвитку. Рослинництво. Тваринництво. Нові форми господарювання. Фермерські господарства.	<ul style="list-style-type: none"> - характеризують галузі сільського господарства області (району); - аналізують зміни, що відбуваються в сільському господарстві краю на сучасному етапі розвитку; - роблять висновки про проблеми та перспективи розвитку сільського господарства краю.
20	1		Транспорт і територіально-виробничі зв'язки області, району, села. Проблеми галузі та перспективи розвитку. Місце транспортного комплексу району в транспортній мережі області, регіону.	<ul style="list-style-type: none"> - називають види транспорту та показують на карті найважливіші транспортні магістралі області (району); - обґрунтовують місце транспортного комплексу району у транспортній мережі області.
21	2		Природна, соціальна, господарська топоніміка краю. <i>Практична робота</i> Складання словника мікротопонімів свого населеного пункту.	<ul style="list-style-type: none"> - пояснюють історію походження та значення мікротопонімів свого краю (міста, села).
22	2		Підсумкове заняття.	

2.2. Схема конспекту заняття гуртка

Тема заняття

Мета заняття (відповідно знаннєвого, діяльнісного та ціннісного компонента програми)

Завдання заняття (*бажано*)

Методи (*бажано*)

Тип заняття (засвоєння нових знань, умінь і навичок; формування практичних умінь і навичок; застосування вмій і навичок; узагальнення; комбінований)

Вид заняття

Форма заняття

Міжпредметні зв'язки (*бажано*)

Обладнання: таблиці, плакати, посібники, схеми, моделі, роздатковий матеріал, демонстраційний матеріал, діаграми, література тощо.

Очікуваний результат (*бажано*)

Хід заняття

(його структура залежить від типу заняття)

I. Вступна частина

- ✓ повідомлення теми та мети заняття, очікуваних результатів;
- ✓ актуалізація опорних знань;
- ✓ мотивація навчальної діяльності гуртківців.

II. Основна частина

- ✓ висвітлення керівником матеріалу нової теми;
- ✓ оволодіння новими теоретичними та практичними знаннями;
- ✓ залучення учнів до самостійного осмислення нового матеріалу, самостійна робота;
- ✓ підведення гуртківців до узагальнень, висновків.

III. Заключна частина

- ✓ обґрунтування гуртківцями можливості використання отриманих знань, умінь, навичок;
- ✓ загальний підсумок заняття із зазначенням його позитивних і негативних моментів;
- ✓ повідомлення завдань на наступне заняття (якщо є);
- ✓ рекомендована література (якщо є) [9].

2.3. Самоаналіз діяльності керівника гуртка з питань підготовки та проведення позакласного заходу

План самоаналізу гурткового заняття

1. Педагогічне обґрунтування заняття. Доцільність і участь гуртківців у виборі форми його проведення.
2. Місце заходу в системі навчально-виховної роботи гуртка. Його зв'язок із навчальним матеріалом, з іншою діяльністю виховного характеру.
3. Тема, тип і мета заняття, рівень її досягнення. Головні завдання заняття, наскільки якісно вони виконані.
4. Характеристика гуртківців, охоплення їх активною діяльністю при складанні плану, підготовці та проведенні заходу.
5. Оцінювання керівником гуртка результативності пізнавальної та виховної цінності заходу:
  - раціональність використання часу на занятті;
  - доцільність обраних форм і методів роботи;
  - ефективність організації самостійної роботи учнів;
  - які нові форми та методи навчання використано на занятті;
  - контакт із групою, окремими вихованцями;
  - цілеспрямованість, оптимальна розумова діяльність гуртківців;
  - найбільш ефективні елементи, етапи, форми, методи роботи;
  - досягнення прогнозованого результату заняття.
6. Дотримання правил педагогічного такту, етики, норм взаємин керівника гуртка та вихованців.
7. Оцінювання керівником гуртка психологічного стану учнів під час підготовки та проведення заходу.
8. Позитивні сторони та недоліки заходу (що із запланованого вдалося, а що ні; чи зацікавило заняття вихованців).
9. Висновки керівника гуртка (як працювати над подоланням недоліків; яка допомога необхідна).

*Розділ III. Реалізація
можливостей шкільного
краєзнавства*

**«У кожного з нас Вітчизна
починається з чогось маленького,
начебто непоказного і непримітного...
Це наш рідний куточок, що втілює в
собі живий образ Вітчизни».**

В. Сухомлинський

3.1. Підсумкове заняття гуртка «Краєзнавець»

Тема. Минуле, теперішнє й майбутнє у вчинках і діяннях земляків (інтелектуальна гра)

Формування ключових компетентностей:

розвивати вміння спілкуватися державною мовою, інформаційно-цифрову компетентність та екологічну грамотність.

Формування предметних компетентностей:

Інформаційну компетентність – розвивати навички ведення пошуково-дослідницької діяльності, заохочувати роботу з різними джерелами краєзнавчих знань. Комунікативну та мовленеву, через активне спілкування учнів під час захисту групових проєктів. Полікультурну компетентність – сприяти формуванню толерантності та поваги до інших націй і релігійних конфесій, визначити вплив історичних подій на національну структуру населення, розвиток освіти, традицій і звичаїв. Компетентність самоосвіти та саморозвитку, розвивати інтерес до предмета формуючи в учнів знання про історичне минуле, культуру та духовну спадщину рідного краю. Картографічну компетентність працюю над формуванням вмінь роботи з картами, умінь визначати географічне положення об'єктів, аналізувати розміщення природних ресурсів, населення та господарства. Виховувати почуття патріотизму, національної самосвідомості та гордості за історичне минуле, його культуру; прищеплювати прагнення до збереження культурної і духовної спадщини рідного села.

Очікувані результати: сформованість основ ціннісного ставлення школярів до історичних, культурних і духовних надбань рідного краю; розширення історичного та краєзнавчого світоглядів школярів, розвиток їх історичної пам'яті, навичок ведення краєзнавчо-пошукової роботи з історії рідного краю.

Методи: словесні (розповідь, бесіда); наочні (демонстрація мультимедійної презентації, фото, книг); практичні (ігрові вправи).

Тип заняття: узагальнення.

Форма заняття: групове.

Міжпредметні зв'язки з історією України, українською літературою, краєзнавством, художньою культурою, фольклористикою.

Методичне забезпечення: виставка літератури «Пам'ятки історії та культури нашого краю», зірочки трьох кольорів (червоні, зелені, жовті), відео «Грушвиця з висоти пташиного польоту», мультимедійні презентації, технічні навчальні засоби, аркуші з назвами проєктів.

Структура заняття

- I. Організаційний момент** ..... 1 хв
- створення позитивно-емоційної та психологічно сприятливої атмосфери.
- II. Вступна частина**..... 4 хв
- повідомлення теми та мети заняття, очікуваних результатів;
  - актуалізація опорних знань;
  - мотивація навчальної діяльності гуртківців.
- III. Основна частина**..... 35 хв
- вступна розповідь-огляд, створення ситуації зацікавлення;
  - бесіда, психологічна установка, мотивування дій;
  - інтелектуальна гра;
  - фізкультхвилинка.
- IV. Заклучна частина**..... 5 хв
- навчальна рефлексія, самооцінка;
  - загальний підсумок заняття із зазначенням його позитивних і негативних моментів.

Хід заняття

I. Організаційний момент

Психологи радять почати день із позитиву. Адже від того самопочуття, з яким ми вступаємо в новий день, залежать наші найбільші успіхи чи невдачі. Найкращий спосіб дарувати позитив собі й іншим – посміхнутися. Тож поверніться один до одного, посміхніться, побажайте гарного настрою, доброго здоров'я, успіхів, плідної роботи та творчості. Нехай наше спілкування подарує чудову насолоду пізнання.

II. Вступна частина

Упродовж минулого семестру ми досліджували рідний край, працювали над

створенням проєктів за напрямками: «Освіта», «Історія», «Архітектура», «Відомі грушвичани» (звернення уваги учнів на аркуші з назвами проєктів).

Сьогодні ви обмінєтеся результатами пошуків, але це не буде нудне читання ваших досліджень. Ми проведемо заняття у формі інтелектуальної гри на тему: «Минуле, теперішнє й

майбутнє у вчинках і діяннях земляків»

Ця зустріч розширить ваш кругозір, збагатить новими знаннями про рідне село. Надіюсь, що ви дізнаєтеся корисну інформацію про історію, освіту, будинки Грушвиці, відомих жителів нашого краю.

Не знаю чому, але на думку прийшли рядки з пісні, яку любила наспівувати в дитинстві:

Дивлюсь я на небо – та й думку гадаю:

Чому я не сокіл, чому не літаю?

Чому мені, Боже, ти крила не дав?

Я б землю покинув і в небо злітав...

І так тоді хотілося податися ввись, оглянути рідну землю з висоти пташиного польоту...

Завдяки сучасній техніці, ми маємо змогу піднятися над нашим рідним селом і ще раз переконатися, яке ж воно все-таки красиве.

Відео «Грушвиця з висоти пташиного польоту» [12].

До речі, рядки, які я цитувала із вірша Михайла Петренка, хоча іноді їх приписують Т. Шевченку. Це перша пісня, виконана в космосі – 12 серпня 1962 року на борту радянського космічного корабля «Восток-4» першим космонавтом українського походження Павлом Поповичем.

Для кожної людини Батьківщина починається з отчого дому, з маминої ніжної посмішки, з тих потаємних куточків дитинства, де ми завжди відчуваємося в безпеці. Це місце, де зорі найяскравіші, квіти – найпахучіші, люди – найдобріші. Іншими словами, це все – рідний край.

Якщо скласти разом наші рідні куточки – вийде велика держава Україна. А якщо скласти історію рідної місцевості кожної людини – вийде велика історія України.

От і виходить, що знати свою країну – означає, перш за все, знати історію рідного краю, його неповторність і унікальність. Отже, ми ще раз переконалися в тому, що Грушвиця – чудове село.

– Які ваші враження від перегляду відео? – Чи сподобалося вам воно?

III. Основна частина

У кожного села, селища, міста, як і в людини, є своя доля. Яка вона – радісна чи печальна? Про це ми дізнаємося сьогодні, перегорнувши сторінки літопису нашого села.

Для початку роботи нам потрібно перегрупуватися, для цього дістаньте один згорточок із чашки, яка стоїть на парті. Власники червоних зірочок сідають за «червоний стіл», власники жовтих зірочок – за «жовтий стіл», кому дісталися зелені зірочки, сідають за «зелений стіл». Оберіть капітана групи.

Переходимо до гри. Перед вами 16 клітинок, за кожною з них приховано запитання, воно стосується одного із досліджуваних вами проєктів: історія, архітектура, освіта, знаменитості. Право обирати № клітинки надаватиметься по черзі кожній групі. У вас буде кілька секунд, щоб підготуватися до виступу. Група може відмовитися від питання – тоді право відповідати переходить до наступної. За повну та правильну відповідь група одержить 5 золотих груш, якщо в інших груп будуть доповнення, я зменшуватиму плату на 1 золоту грушу і віддам її за доповнення, при умові, що воно (доповнення) дійсно вагоме. Чи будуть у вас запитання? Усе зрозуміло?

Починаємо гру. Право обрати № клітинки надається команді за «червоним столом».

Через 25-30 хвилин від початку занять – провести фізкультхвилинку (орієнтовно після третього кола питань).

Бачу, ви вже притомилися, тож я відкриваю клітинку № 15.

Здавна в нашому селі любили водити гаївку «Ой, нумо, нумо заплетемо Шума». Пропоную провести руханку і заплести «Шума».

Фізкультхвилинка «Ой, нумо, нумо заплетемо Шума».

Запитання до виконавців проєкту «Історія села Грушвиця»

1. Поліський край славиться своїми легендами. Чи відомі вам історії про походження назви нашого села?

Коментар керівника гуртка після відповіді.

Ось такі легенди відшукали наші дослідники історії. Нам, нащадкам славних грушвичани, потрібно продовжувати традиції. Я пропоную навесні посадити в наших садах саджанці груш. Адже саме вони зображені на гербі та прапорі села. Хочу нагадати вам, що символізують кольори та зображення.

Золота груша – це знак, який пояснює назву поселення, а срібний хрест на червоній смузі уособлює розташування села на Волинській землі.

Символи затверджені сільською радою у 2001 р.

2. Що вам відомо про заселення навколишніх територій і першу згадку про наше село?

Коментар керівника гуртка після відповіді.

Процедура зміни офіційної дати першої згадки про населений пункт досить непроста. Над цим уже працюють односельці-ентузіасти. Надіюсь, ми будемо святкувати день села 23 вересня, а вік рахуватимемо від 1437 року.

3. Що ви дізналися про період XVI—XVII століть? Як події національно-визвольної боротьби під керівництвом Богдана Хмельницького стосується Грушвиці?

Коментар керівника гуртка після відповіді.

Як бачите, наші земляки й у ті далекі часи не стояли осторонь боротьби українського народу за незалежність.

4. На кінець XIX століття Волинські землі заселяли переселенці з Європи. Як стосується ці події нашого краю?

Коментар керівника гуртка перед відповіддю.

Багато наших односельців їздять на заробітки до Європи, а було ж колись і навпаки...

Коментар керівника гуртка після відповіді.

Науковці стверджують, що колесо історії обертається за спіраллю. Я щиро вірю, що ми зможемо все змінити, і Україна стане процвітаючою, успішною і перспективною.

Запитання до виконавців проєкту «Особливості архітектурних споруд рідного села»

1. Яка споруда нашого села найдавніша? Що вам відомо про неї?

Коментар керівника гуртка після відповідей про церкви на території Грушвиці.

Потрібно зауважити, що Грушвиця багатоконфесійне село. На його території знаходяться три християнські храми: Українська православна церква, Українська православна церква Київського патріархату, дім молитви помісної Церкви християн віри євангельської (п'ятдесятників). Останній побудований на початку 2000-х років, це нова споруда, саме тому ми оминули його своєю увагою.

2. У Грушвиці діяв римо-католицький костел, що ви можете про нього повідомити?

3. Чи збереглися на території сільської ради будинки, збудовані чехами, у чому їх особливість?

4. Який вигляд мали будинки українців на початку минулого століття?

Запитання до виконавців проєкту «Історія розвитку освіти в селах Грушвицької сільської ради»

1. У чому виявлявся освітній вплив грушвицької «Просвіти»?

Коментар керівника гуртка перед відповіддю.

Як засвідчують архівні документи, Рівненська «Просвіта» має тривалу і славу історію. Виникла вона в 1917 році і проіснувала до 1928 року, залишивши після себе сотні хат-читалень, драматичних гуртків,

хорових колективів, чудових активістів. А що вам відомо про діяльність «Просвіти» в нашому селі?

2. Які перші відомості ви відшукали про існування школи в нашому селі?

3. Як була організована освіта в період 1920-1939 років?

Запитання до виконавців проєкту «Наші земляки – гордість краю»

1. Чи відомі вам поети, письменники, публіцисти родом із Грушвиці?

2. Вихідці з Грушвиці стали відомими за кордоном. Що вам про них відомо?

3. Сучасні герої-односельчани, що вам відомо про них?

Коментар керівника гуртка перед відповіддю.

Ніщо так не об'єднує людей, як біда. Сьогодні вона на всіх одна... Війна. Люди об'єдналися проти російського агресора. На полі битви – захисники, воїни, що зі зброєю в руках захищають

східний кордон України.

Є серед них вихідці з нашого села. Вони залишили свої домівки, щоб захищати Україну, її волю, її незалежність.

Коментар керівника гуртка після відповіді.

Із початком військового протистояння на Сході українці переосмислили багато понять. Там, у зоні АТО, вірність Батьківщині доводять із автоматом у руках, істинну дружбу – прикриваючи спину бойового товариша, а любов до Бога – щирими молитвами про мир і спокій в Україні.

Хвилиною мовчання вшануємо тих українців, які віддали своє життя за свободу та цілісність нашої держави (хвилина мовчання).

4. Серед випускників нашої школи багато науковців, лікарів, викладачів. Чи готові ви розповісти про них?

Ми обрали невелику кількість людей, насправді, їх значно більше, і це дослідження ми продовжимо надалі.

IV. Заклучна частина

Минають роки, змінюються покоління мешканців села, але пам'ять про історичне минуле, людей, котрі творили історію, не повинна притуплюватися.

- Чи погоджуєтеся ви з цим твердженням?

- Що нового з історії нашого села ви дізналися?

Я дізнався ...

Я навчився ...

Я зрозумів, що можу ...

Мені сподобалося ...

Для мене стало новим ...

Мене здивувало ...

Я рада була чути ваші відповіді, роздуми. Вони щирі. І це головне. Це означає, що ви не боїтеся розмірковувати та висловлювати свої думки.

Людина народжується на світ і разом із життям отримує у спадок, мабуть, найбільше та найцінніше багатство – Батьківщину. Її не вибирають за смаком і бажанням, так само, як і не вибирають собі неньку. Вітчизна, як рідна мати, – це наша доля.

Загальний підсумок заняття із зазначенням його позитивних та негативних моментів.

Додаток А

Матеріали учнівського проєкту «Історія села Грушвиця»

1. Історія назви села Грушвиця

Науковці пов'язують назву села Грушвиця з можливою назвою урочища Грушва в значенні «місця, де ростуть дикі груші».

Це підтверджує одна з сільських легенд, описана в книзі Ярослава Пури «Край наш у назвах». У ній говориться, що давним-давно пагорб біля Городища, був покритий лісом. На краю його росли густі зарості низькорослої дикої груші, там поселялося багато зайців.

Мисливці, які підпливали по річці, нарікали: «Якби не та колюча грушва, то мали б мішки зайців». Так поступово за цим місцем утвердилась назва Колюча грушва, а згодом – Грушва і Грушвиця.

Старожили розповідали ще одну легенду. Колись через село проїздив пан, йому дуже сподобалася місцевість. Він наказав своїм підлеглим посадити сад із яблунь та груш. Усі груші прийнялися, а яблуні чомусь засохли. Груші родили великі, соковиті та смачні. З усіх сусідніх сіл люди ходили ласувати цими плодами. Того пана назвали Грушевським, а село почали називати Грушвиця. (Цю легенду переказала Олена Яковлюк).

2. Історія заселення та перша згадка про село

Околиці Грушвиці були заселені дуже давно. Про це свідчать такі археологічні знахідки, як крем'яні сокири, наконечники, скребки. Ці речі

знаходили біля хуторів Янівка та Грабина, а також на Лисій Горі. У 2011 році поблизу села археологи виявили знаряддя доби бронзи та культурний шар ранньозалізної доби. Майже в центрі села розташовані залишки староруського городища X–XI століття. Історики припускають, що понад річкою могли колись існувати й інші укріплені

поселення, осередки різних деревообробних промислів.

Перша офіційна згадка про Грушвицю датована 1565 роком. Тоді сатіївська княгиня віддає «іменіє Грушвіцу» Доброгосту, який зобов'язується платити від 1585 десятин оброблюваної землі. У наступному 1566 році Грушвиця дістає право на розширення посівних земель за рахунок зрубаної діброви й «тереміжу» тернових чагарників неподалік Грабника, тобто грабового лісу.

За поборовим реєстром 1577 року, «Грушвицей» володіли 3 посесори, один з яких платив від 20 «димів», 5 городів, 2 млинових коліс. У тому ж році описана повінь, яка знищила греблі у «грушвицких ставах». Усе вказує на те, що село було досить великим і розвиненим, як на той час.

Нещодавно в архівних документах знайдено лист, в якому йдеться про те, що, мандруючи зі Львова до Києва, Свидригайло Ольгердович – Великий князь

Руський – зупинився на полювання в Грушвиці. Лист датований 23 вересня 1437 року. Тому можна вважати, що наше село (або хоча б його назва) значно давніше ніж перша офіційна згадка. Його вік – понад 580 років.

3. XVI—XVII століття. Національно-визвольної боротьби під керівництвом Богдана Хмельницького

Згідно з поборовими реєстрами Луцького повіту 1577 року, Грушвиця була власністю кількох панів. На той час село входило до складу Волинського воєводства Польщі. У 70-х роках XVI ст. частину кріпаків Грушвиці приписали до села Білова, частину – до села Муравиці (населений пункт поблизу теперішнього міста Млинів). Розмір панщини в основному становив три дні на тиждень. Крім панщини, селяни мусили виконувати й інші різноманітні натуральні та грошові повинності, а також працювати в маєтку феодала: стерегти панське майно, білити полотно, лагодити греблі, возити дрова тощо.

У 1585 році «Грушвица» переходить у власність поміщиці Пацової. Вона, керуючись Литовським статутом, за всякі провини жорстоко карала селян,

обмежувала їх у розвитку ремесла та торгівлі.

Є відомості, що у 1594 – 1596 роках жителі села брали участь у повстанні під проводом Северина Наливайка.

У роки визвольної війни українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького в селі зупинялися окремі

загони Максима Кривоноса й Івана Богуна. У Грушвиці створили із селян повстанський загін, який успішно діяв у районі Рівне – Клевань. Грушвицькі повстанці зруйнували панський маєток у сусідньому селі Омеляна.

Коли селянсько-козацькі війська у грудні 1648 року залишили Рівненщину, на території Луцького повіту почалися репресії проти повсталих селян. Це позначилось на економічному стані села. Зокрема, зменшилася кількість населення, якщо в 1629 році було 203 дими (будинки), то в 1676 році – лише 102.

Грушвицькі повстанці зруйнували панський маєток у сусідньому селі Омеляна

• Внаслідок репресій зменшилася кількість населення Грушвиці.

• У 1629 році було 203 дими (будинки), а в 1676 році - лише 102.

4. XVIII—XIX століття, заселення Волинських земель колоністами

З 1793 року «Грушвіца» й інші волинські поселення відходять до складу Російської імперії. Основними знаряддями обробітку землі були дерев'яні сохи та борони. Малі врожаї не могли прогодувати селянських родин, тому вони були змушені з ранку до вечора працювати на поміщицьких землях.

З історичної літератури відомо, що в 1851 році помер власник Грушвиці Яловицький – село було розділене між різними кредиторами. Відтоді й до реформи 1861 року жителі села були кріпаками кількох поміщиків, яким належало від 15 до 60 дворів. Напередодні скасування кріпацтва 1861 року в селі проживало 589 людей. Довгоочікувана реформа не принесла бажаних наслідків. Як свідчать викупні акти, 225 селянських сімей купили лише 528 десятин землі, а 6 поміщиків мали 1175 десятин.

У 80-х роках XIX століття околицю

Грушвиці заселили чеські, польські та німецькі колоністи. Їм відводили на пільгових умовах кращі землі. Спочатку вони жили в землянках, вирубували та корчували ліс, будували свої господарства як хутірські садиби. У результаті виникли нові поселення: Грушвиця Друга (або

Чеська), Дібрівка, Мартинівка, Середній Гай, Омелянщина. У 1872 році навколо Грушвиці проживало чеського населення більше, ніж у будь-якому іншому селі Рівненського повіту. У ті ж роки створилося німецьке поселення – так звана «Колонія»– за 1,5 км на північ від села.

Переселенці займалися землеробством, тваринництвом, обробкою дерева, вирішували свої проблеми на «сходках». Вони першими почали копати криниці, вирощувати хміль і цукровий буряк, як добриво використовували гній. Так, у 1887 році ухвалено укріпити дороги, містки, водостоки. Чехи й українці жили дуже дружно. Спілкувалися, торгували, одружувалися, ділилися досвідом. Після Другої світової війни чехи виїхали на батьківщину, а їх місце зайняли загітовані радянською владою русини із Чехословаччини й українські переселенці з Польщі.

Матеріали учнівського проєкту «Особливості архітектурних споруд рідного села»

1. Найдавніша споруда на території сільської ради

*Церква побудована на кошти прихожан і поміщика Каменського

**Дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці.
Побудована у 1766 році**

Ми дослідили, що в нашому селі є споруда, побудована ще в 1766 році. Це дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці, підпорядкована Українській православній церкві. У ті далекі часи її збудували на кошти прихожан і поміщика Каменського. Відомості про храм містяться у книзі Теодоровича «Історико-статистичний опис церков і

приходів Волинської єпархії» (1888р). Там також вказується, що вперше церкву було оновлено в 1774 році. У храмі зберігалися копії метричних книг з 1779 року. У 1806 році відбувся опис церковного майна, згідно з яким церкві належало 53 десятини землі. На жаль, на початку ХХ століття в церкві сталася пожежа – і багато стародруків і метричних книг згоріло. Останні ремонтні роботи було проведено в 2010 – 2013 роках: замінено покрівлю, пофарбовано храм ззовні та всередині.

За даними архівів, це третя будівля церкви на тому ж місці. В описі грушвицького маєтку князів Чарторийських, проведеному в 1605 році, згадується дві попередні церкви. Нова на той час церква, покрита гонтою, мала шість вікон, 47 ікон на золоті, срібний келих; на престольне Євангеліє, покриті чорним оксамитом, оправлені сріблом; ризи, стихарі, апостол, псалтир, чотири світильники для свіч, два дзвони та інші речі. При тій новій церкві зазначено ще й стару.

Отже, найстарішій споруді нашої місцевості понад 250 років. На даний час Свято-Покровська церква має статус пам'ятки архітектури місцевого значення.

2. Римо-католицький костел святого Вацлава

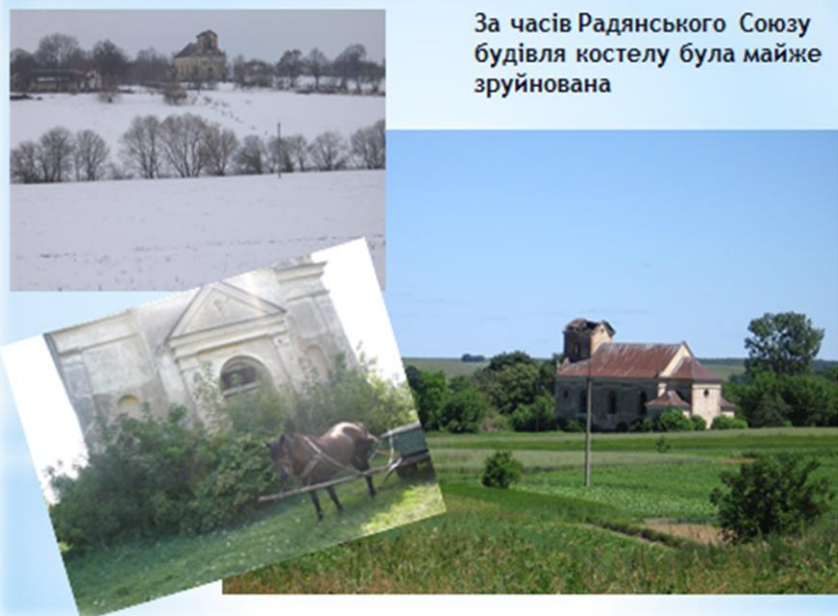

У 1927 році у Грушвиці було засновано римо-католицьку парафію, до якої належали жителі 13 сіл: разом 1200 католиків чехів і поляків. Костел побудували на кошти прихожан. Їх збирали у вигляді податку – це 2 золотих рублі із землі та 5 рублів із будинку, а також приймали добровільні пожертви.

Будівництво розпочалося в липні 1928 року, а закінчилося у серпні 1930. Загальна сума, яку витратили на будівництво, – 60 тис польських злотих. Костел було освячено 28 вересня 1930 року на день Святого Вацлава і присвячено чеському королю. За спогадами старожилів, на освячення з'їхалося дуже багато чехів і поляків з цілої околиці, було чимало й українців. Престольний празник відзначався завжди достойно та весело. Діяв костел до 1941 року.

Будівля зведена з цегли та каменю. Храм має велику товщину стін, що сприяє довговічності та хорошим акустичним властивостям. Раніше стіни були оздоблені мозаїками, фресками та розписами, що додавало пишності та величі храму.

Під час війни костел було значно пошкоджено. За часів Радянського Союзу споруда використовувалася як склад

зерна. З 80-х років ХХ століття будівля пустувала, територія навколо костелу стала заростати чагарниками, а сам храм і надалі продовжував руйнуватися.

У 2008 році громада Української православної церкви Київського патріархату розпочала реконструкцію будівлі костелу під православний храм. Було добудовано дзвіницю та центральний купол, замінено покрівлю, проведено внутрішні ремонтні роботи, встановлено іконостас. Перший вхід у храм відбувся 7 квітня 2012 року. Тепер це Церква Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ КП.

3. Особливості будинків чехів

Перші чехи – переселенці у 80-х роках ХІХ століття жили в землянках, потім почали будувати дерев'яні будівлі, а далі – цегляні та кам'яні будинки. Перша цегельня діяла в с. Дібрівка з 1888 року, а в 1912 році збудовано цегельню в с. Мартинівка. Починаючи з 1908 року, чехи будували муровані будинки.

Типова чеська хата – трикамерна, поділена на спальню, кухню та комору.

Стіни будували з батіни – висушених на сонці блоків із глини і полови. Зовні обкладали жовто-коричневою цеглою і не білили, у той час, як українські хати були поштукатуреними і побіленими вапном.

Часто використовували для мурування кам'яні матеріали: вапняк, ракушняк, ін. Дахи будинків – двоскатні, вкриті жерстю. Жерсть – це тонке листове залізо, покрите оловом чи цинком. Більшість дахів мали водостоки, іноді навіть оздоблені різьбою по металу. Практично всі муровані будівлі були прикрашені елементами декору, які виконувалися з цегли та (рідко) кераміки.

Одним із найтиповіших для чеської архітектури прийомів декорування є оздоблення віконних і дверних прорізів. Зокрема, характерним є особливе використання перемички, що виконувала функцію захисту вікон і дверей від дощу та декоративну функцію. Вхід до будинку підкреслювався за допомогою кованого козирка. Прикрашалися, а також підсилювалися кути будинків. Часто

утворювали орнаменти за допомогою комбінації різних типів кладки та горизонтальних борозен глибиною 30-60 мм, розташовуваних через 4-8 рядів.

Ці декоративні елементи й тепер відрізняють поселення чеських колоністів. На фото представлені: чеська школа в селі Мартинівка, пожежна в селах Грушвиця та Дібрівка, а також будинки по вул. Гагаріна.

4. Який вигляд мали будинки українців на початку минулого століття?

У кінці XIX на початку XX століття українці використовували для будівництва різні матеріали: дерев'яні бруси, дрова, обмащені глиною; глину, змішану із соломою; іноді камінь чи цеглу. Типова хата українців була поділена на сіни, комору та кімнату, яка виконувала роль і кухні, і спальні. Із сіней, через двері, можна потрапити в хлів. Таким чином, хата та хлів були об'єднані спільними стінами й дахом.

Жилі

приміщення зовні та всередині були штукатурені, або хоча б ліплені глиною, побілені вапном. Будинки на вулиці розміщувалися дуже близько один до одного. Там, де зараз дві будівлі, у минулому могло бути – від трьох до шести.

Досліджуючи старі будинки села, ми виявили, що їх залишилось зовсім небагато. В основному, це занедбані, майже зруйновані будівлі. Найстаріший будинок ми відшукали на вулиці Кравчука. Він побудований у 1890 році родиною Жушманів, правнуки яких живуть там і тепер.

Матеріали учнівського проєкту «Історія розвитку освіти в селах Грушвицької сільської ради»

1. Грушвицька «Просвіта»

За спогадами старожилів, Грушвицька «Просвіта» була заснована приблизно в 1927 році та діяла до 1942 року. Її організаторами були сільський фельдшер Андрій Обжелян і бухгалтер Роман Дмитришин. Жителі села згадують, що поляки не переслідували членів «Просвіти», бо мета в них була благородна – культурне виховання молоді. Просвітяни збиралися в одному із сільських будинків, за оренду якого платили хазяїну. Так, відомо, що однією із таких хат, була хата Романа Кисіля.

Грушвицька «Просвіта» була
заснована, приблизно, в 1927 році і
діяла до 1942 р.

При товаристві була створена група «Відродження». До неї входили молоді хлопці, які не курили і не вживали спиртних напоїв.

Знайшлися в селі й талановиті співаки, яких Андрій Обжелян і Михайло Гаськевич зібрали й організували прекрасний хор.

Хористи розучували українські пісні, співали «Ще не вмерла Україна», «Боже, Великий, єдиний...», «Заповіт» і багато інших.

Члени «Просвіти» вели в селі роз'яснювальну роботу, знайомили людей із історією України, культурою, літературою, читали книги М. Старицького, М. Кропивницького, Б. Лепкого, І. Франка й інших.

Найбільше згадують старожили про драматичний гурток, у репертуарі якого було 16 п'єс. Керівником гуртка був Андрій Обжелян, а незмінним гримерувальником і виконавцем «жидівських» ролей – Марко Копаниця.

Ось перелік п'єс, які ставилися з 1928 року аж по 1942 рік:

1. «Жидівська вихристка»;
2. «За двома зайцями»;
3. «Трьох до вибору»;

4. «Дай серцю волю – заведе в неволю»;
5. «Назар Стодоля»;
6. «Про що тирса шелестіла...»;
7. «Мати-наймичка»;
8. «По ревізії»;
9. «Безталанна»;
10. «За батька»;
11. «Хмари»;
12. «Кума Марта»;
13. «Ніч під Іван Купала»;
14. «Невольник»;
15. «Сватання на Гончарівці»;
16. «За Україну» (на перегляді цієї п'єси був присутнім сам автор – Віталій Юрченко).

Кожного року на свято Юрія церковний хор, який складався переважно з членів «Просвіти», ішов до церкви в українських вишиванках, а потім – святили воду в джерелі біля урочища Городище.

2. Перші відомості про школу

Перші відомості про школу в нашому селі є з 80-х років XIX століття. У книзі Теодоровича «Історико-статистичний опис церков і приходів Волинської єпархії» (1888р.)

- В період з 1920 по 1939 рр. в селі працювала семирічна школа з польською мовою викладання
- У школі навчалося 222 учні
- Найбільше годин відводилося на вивчення геометрії – 23 год. на тиждень, польській мові – 31 год., чеській мові – 11 год., природі – 6 год., географії – 4 год., історії – 5 год., рисунки (малювання) – 9 год., робота (трудове навчання) – 10 год., співи – 6 год., ігри та гімнастика – 10 год.

вказувалося, що у Грушвиці діяла церковно-приходська школа. Навчання в ній проводив дяк. Учні об'єднувалися у групи: підготовча, перша, друга, третя.

У той же час на територію села прибули чеські колоністи, які навчали дітей чеської мови по хатах «світлицях»; дорослі вчилися писати та читати

українською та російською мовами.

За переписом 1911 року, у Грушвиці зазначалася однокласова церковно-парафіяльна школа. У ній вивчали наступні дисципліни: закон Божий, арифметику, граматику, читання.

У 1913 році відкрилася школа для чеських колоністів на 35 учнів. Ці дві школи (українська і чеська) охоплювали невелику кількість дітей села, у якому тоді проживало 2072 особи.

3. Освіта в селі за часів Польської республіки (1920 – 1939 рр.)

У період з 1920 по 1939 р.р. Грушвиця перебувала в складі Польщі. У селі працювала семирічна школа з польською мовою навчання, яку відвідували

переважно діти багатіїв і заможних селян. Після її закінчення можна було вступити до 5^{-го} класу гімназії в місто Рівне. Гімназійна освіта мала 8 класів.

Перед Другою світовою війною Грушвицька школа мала показовий духовий оркестр, хор і ансамбль народних інструментів.

Школи в чеських поселеннях

- У 1920 році була добудована школа в с. Мартинівка. Будівля містила не лише класи, а й квартиру для вчителя
- У 1931 році заснована перша чеська приватна школа в с. Грушвиця Друга (на Омелянщині)
- Жителі села забезпечували вчителям безплатне харчування та проживання

У так званих таблицях зіставлення кількості дітей, записаних до школи в публічних повшехних школах, зокрема, 1 вересня 1927 року – із 222 учнів римокатоликами було 11 учнів, решта – 211 учнів – були православними, євангелістів і інших – не було. На початку навчального року директор школи надсилав до кураторії звітний бланк, який складався з семи таблиць. У таблиці № 1 подавався розподіл годин вчителів, зокрема, у 1927 – 1928 н.р. у школі працювало шестеро вчителів. Таблиця № 2 – розклад лекцій (уроків), таблиця №3 – зіставлення дітей, записаних до школи 1 вересня незалежно від місця проживання (згідно з місцем проживання, хуторів поблизу села, дітей шкільного віку було 333, а записаних до цієї школи – 222 учні), в таблиці № 4 – організація навчання по змінах: 1-ша зміна розпочинала навчання о 8.00 год., а закінчувалася о 13.00 год., друга зміна – з 10.00 – до 14.00, а також 12.00 до 16.00. Тривалість уроку – 50 хвилин (за дозволом куратора можна було зменшити до 45 хвилин), кожна перерва між уроками тривала 10 хвилин, і тільки перерва після третього уроку – 20 хвилин. Найбільше годин відводилося на вивчення геометрії – 23 год. на тиждень, польській мові – 31 год., чеській мові – 11 год., руській мові – 11 год., природі – 6 год., географії – 4 год., історії

– 5 год., рисунки (малювання) – 9 год., робота (трудове навчання) – 10 год., співи – 6 год., ігри та гімнастика – 10 год. Навчання тривало шість днів на тиждень: із понеділка до суботи. У першому класі чотири дні на тиждень було по чотири уроки (понеділок, середа, четвер і п'ятниця) решта днів – по три. Із другого по п'ятий клас учні мали по п'ять уроків на день. Першим уроком у всіх була польська мова, наступним – рахунки або чеська мова, останнім уроком – гімнастика або релігія.

За документами 1927 року, вчителі отримували заробітну плату в розмірі 249 – 197 злотих, у кінці навчального року нараховувалися відпускні, всіляко обмежувалася виплата лікарняних. Навчання було обов'язковим для дітей від 7 до 13 років.

У 1920 році була добудована школа в селі Мартинівка. Будівля містила не лише класи, а й квартиру для вчителя. Аж до 1933 року вчителем був поляк, тому навчання проводилося тільки польською мовою. Пізніше чеську ввели як навчальний предмет.

У 1931 році заснована перша чеська приватна школа в селі Грушвиця Друга (на Омелянщині). Через те, що у школі (через великий інтерес батьків) було мало місця, навчання проходило також у приватних будинках Баура та Носка. Жителі села забезпечували вчителів безплатне харчування та проживання.

Додаток Г

Матеріали учнівського проєкту «Наші земляки – гордість краю»

1. Поети, письменники, публіцисти – родом із Грушвиці

Нам стало відомо, що Грушвицька земля багата на творчих людей. У певний час журналістами місцевих і центральних газет працювали Віталій Галушко, Світлана Бекеша, Василь Закревський, режисером телеканалів Інтер та 1+1 працює Іванна Шкіндер та інші.

Більш детально хочеться відмітити грушвичанина

Грушвицька земля багата на творчих людей

- ☐ Олександр Денишук – лікар, краєзнавець, голова обласного Товариства полів'язнів та репресованих

Журналістами місцевих та центральних газет працювали:

- ☐ Віталій Галушко,
- ☐ Світлана Бекеша,
- ☐ Василь Закревський

Режисером телеканалів Інтер та 1+1 працює Іванна Шкіндер

Олександра Денищука.

Це лікар за професією і краєзнавець за покликанням, голова обласного Товариства політв'язнів і репресованих.

Він досліджував історію повстанців УПА в західному регіоні. Спочатку описав історії своїх односельців, потім розширив дослідження до меж Рівненського району, далі були всі інші райони Рівненщини, а також регіони Волинської області. Так виникли 16 томів «Книга пам'яті і слави Волині». До книг увійшли матеріали досліджень, що їх проводив автор, спогади учасників подій, зібрано імена та долі волинян, які протягом 1918 – 1953 років здобували Україні жадану волю.

2. Вихідці з Грушвиці стали відомими за кордоном. Що про них відомо?

У 1931 році в селі Дібрівка в родині чеських переселенців народилася Марія Стрийова – прозаїк, поетеса, перекладачка. У 1947 році її родина, як і багато інших волинських чехів, повернулася на батьківщину й оселилася в селищі поблизу Броумова. Після закінчення гімназії вивчала російську та польську філологію в Празькому університеті. Померла в 1977 році у Празі.

Перший цикл її оповідань «Над рівниною» повністю присвячений спогадам про життя в Україні. Письменниця згадує дитинство та юність. Стрийова розповідає просто та з гумором про події з життя своєї родини, змальовує родичів, чеських, українських, польських і єврейських сусідів. Детально описує звичаї та традиції чеських і українських родин.

* Народився в Грушвиці у 1911 році в родині польських дворян-шляхтичів Нагребецьких

* У творчості поета є вірші про ялину, липу та каштан, які росли біля Грушвицького маєтку

* У поезії згадується багато людей, які проживали в селі на той час

* Помер в 1971 році у Варшаві

Чеслав Янчарські - польський поет, перекладач, дитячий письменник

Нашим земляком можна вважати польського поета, перекладача, дитячого письменника Чеслава Янчарські.

Він народився у Грушвиці в 1911 році в родині польських дворян-шляхтичів Нагребецьких. Навчався в Рівненській гімназії, а потім – у Львові та Варшаві на факультеті польської

філології. У вересні 1939-го, після початку Другої світової війни, він повернувся в Грушвицю, до рідного дому, проте вже незабаром родині довелося евакуюватися до Польщі. Помер у 1971 році у Варшаві.

Розлука з Волинно викликала смуток. Напевно, тому багато його віршів присвячені природі рідного краю. У творчості поета є вірші про ялину, липу та каштан, які росли біля Грушвицького маєтку. До речі, той каштан ще й досі самотньо росте на пагорбі та називається «панський». У поезії згадується багато людей, які проживали в селі. Це українці: фурман – Андронік, м'ясник – Стах Леп'юн, коваль – Зінько; чехи: млинар – Клят, хмеляр – Кароль; євреї-торговці: Іхель і Хайм.

Чеслав Янчарські написав відомі у свій час твори для дітей: «Ведмедик Вухань» і «Казки Ведмедика Вуханя». Янчарські був творцем і головним редактором циклу польських телевізійних передач: «На добраніч, малюки» (героєм їх також був Мишко Вухань)

Студія короткометражних фільмів СЕ-МА-ФОР зняла ляльковий серіал із Мишком Вуханем у головній ролі, створено 104 епізоди мультфільму. Польське телебачення продало його 22 країнам, включаючи Фінляндію, Словенію, Угорщину, Іспанію, Нідерланди, Канаду, Японію, Іран, а також інші країни.

3. Сучасні герої-односельчани

Ще декілька років тому ми не могли собі уявити, що на нашу Батьківщину знову прийде війна. На цілісність нашої держави посягнули вороги, і багато наших земляків мобілізовано до лав українського війська. Вони з честю воюють на сході із сепаратистами та російськими терористами, відвойовують і захищають кордони нашої держави. Є серед них і наші земляки:

Ушкевич Юрій Богданович.

Службу проходив у Луганській і Донецькій областях. У зоні АТО перебував із червня 2014 р. до березень 2015 р.

Дем'янчук Олександр Миколайович.

Службу проходив у Донецькій області, поблизу м. Маріуполь. У зоні АТО перебував із січня 2015 року до травня 2016 року.

Кривко Тарас Миколайович.

Службу проходив на Яворівському полігоні, у Донецькій у Луганській областях у складі 8-го гірсько-штурмового батальйону. У зоні АТО перебував із лютого 2015 року до травня 2016 року.

Панасюк Андрій Миколайович.

Службу проходив у Донецькій області. У зоні АТО перебував із квітня 2015 року до липня 2016 року.

Рудюк Іван Дмитрович.

Службу проходив на полігоні Старичі, у місті Щастя Луганської області, на полігоні Широкий Лан, у с. Піски Донецької області у складі 128-ї гірсько-піхотної штурмової бригади. У зоні АТО перебував з липня 2015 року до 22 листопада 2016 року.

Ніжник Анатолій Сергійович.

Служив у місті Волноваха Донецької області з квітня до травня 2015 року.

Семенюк Петро Петрович.

Несе військову службу за контрактом. У зоні АТО перебував із травня 2015 року до травня 2016 року в Луганській області.

Статус учасника АТО мають також випускники нашої школи: Мельничук Олександр Миколайович; Повшук Михайло Олександрович; Сергіюк Віктор Олександрович; Ушкевич Богдан Богданович.

Ми гордимся своїми односельчанами і розуміємо, що нашим сьогоднішнім днем ми завдячуємо їм.

4. Серед випускників нашої школи багато науковців, лікарів, викладачів

Ми розпитали вчителів-пенсіонерів про професії та долі випускників школи. Розпочати хочемо з Бориса Атаманенка.

Борис Анатолійович Атаманенко – професор Національного університету «Львівська політехніка», академік Академії технологічних та інженерних наук.

Брав участь у розробці міжнародних угод про співробітництво в галузі дослідження та мирного використання космічного простору. Урядовий експерт України в ООН щодо запобігання розповсюдження балістичних ракет. На даний – час очолює Державну космічну академію України.

Олександр Федорович Кулик. Закінчив із відзнакою Чернівецький державний медичний інститут. Працював на кафедрі судової медицини, був заступником декана медичного факультету. Член наукового товариства судових медиків Буковини. На даний час – директор Чернівецького медичного коледжу, відмінник освіти України, кандидат медичних наук, доцент.

Микола Григорович Лустюк – закінчив із відзнакою Український інститут інженерів водного господарства за спеціальністю «гірничий інженер». Спочатку працював на торфодобувних підприємствах, потім – викладачем кафедри розробки родовищ. Створив і очолював Рівненську філію

Європейського університету. Має звання: «доктор наук», «відмінник освіти»; був автором 3 наукових відкриттів, 10 патентів на винаходи.

Вихідцями з Грушвиці є багато відомих медиків Рівненської області:

Олександр Володимирович Шевчук – обласний дитячий неонатолог, завідуючий відділенням патології новонароджених Рівненської обласної дитячої лікарні.

Олег Володимирович Шевчук – завідуючий відділенням інтенсивної терапії та детоксикації Рівненської обласної лікарні.

Володимир Миколайович Антонюк-Кисіль – кандидат медичних наук, очолював відділення серцево-судинної хірургії Рівненської обласної лікарні. Наразі працює на посаді судинного лікаря-хірурга в Рівненській міській поліклініці.

Ми обрали невелику кількість людей, насправді, їх значно більше, і це дослідження можна продовжувати надалі.

3.2. Участь гуртківців у Всеукраїнських краєзнавчих акціях

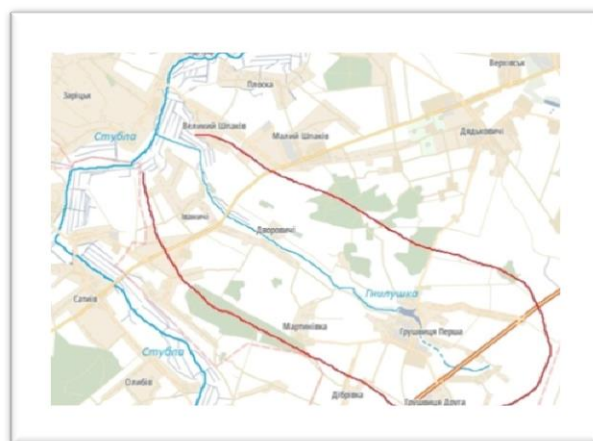
Робота гуртківців Грушвицької школи представлена на Всеукраїнську дитячу еколого-краєзнавчу естафету «Малі річки – життя України».

Західний регіон: річки басейну Дніпро – Прип'ять – Горинь – Стубла.

Тема роботи: «Дослідження та характеристика малої річки Гнилушка»

1. Фізико-географічна оцінка басейну річки Гнилушка (Стубелка)

Річка Гнилушка (Стубелка) належить до басейну р. Дніпро – Прип'ять – Горинь – Стубла. Загальна довжина 16 км. Прокладає собі шлях у зниженні рельєфу між пагорбами Волинської височини в напрямку з південного-сходу на північний-захід. Протікає через населені пункти Рівненського району: Грушвиця Друга, Грушвиця Перша, Дворовичі, Іваничі. Поблизу с. Заріцьк впадає в річку Стубла, річка Гнилушка є однією з найбільших її правих приток.

Має невеликий похил, приблизно 1 м/км ($h_{\text{витоку}}=205$ м; $h_{\text{сирла}}=188$ м), широку долину. Кліматичні умови басейну річки Гнилушка створюють передумови для надмірного зволоження території та значної заболоченості заплави.

Переважаючими ґрунтами на території басейну річки Гнилушка є такі типи, як дерново-підзолисті оглеєні, світло сірі та сірі опідзолені, чорноземи підзолисті й торфові ґрунти.

Найпоширенішим типом сучасної поверхні даної території є горбистий і яружно-балковий рельєф. У межах височини проявляється широтний

напрямок ерозійного розчленування пагорбів. У місцях, де утворилися яри, створені лісомеліоративні заходи (прияружні лісові смуги) та гідротехнічних споруди (підпірні стінки). Також значне місце займають долинні форми рельєфу. По долині річки Гнилушка простежується заболочені заплави, перші та фрагменти інших надзаплавних терас. Ширина заплави переважно 300 – 500 м, тераси простягаються до 1 – 2 км.

На території водозбору є відслонення піску, глини, крейди, ракушняку. Дані корисні копалини не мають промислової розробки, але використовуються місцевим населенням як будівельний матеріал.

Природні рослинні угруповання заплави представлені справжніми луками, поширені чагарники. Використовують заплави як сіножаті, випаси для великої рогатої худоби. У нижній частині течії заплава річки меліорована. На території водозбору переважають сільськогосподарські угіддя, лучні степи, хвойні та широколистяно-хвойні ліси.

2. Характеристика річки Гнилушка

Довжина річки Гнилушка може змінюватися на відстань близько одного кілометра, залежно від кількості опадів та пори року. Навесні (або при достатньо вологій погоді в інші сезони) річка бере початок із джерел на луках с. Грушвиця Друга, за 0,6 км на схід від траси Київ – Чоп, тому її довжина наближається до 17 км. У більш посушливий період виток Гнилушки є джерела, розташовані на заболоченій низинній території в с. Грушвиця Перша, це на 0,7 км на північний-захід від траси. За таких умов довжина річки становить 16 км. Ширина витoku – близько одного метра, глибина – 60 – 70 сантиметрів.

Характер течії – повільний, рівнинний, швидкість не перевищує 0,3 м/с, річка петляє та меандрує. Падіння річки – 17 м, похил, приблизно, 1 м/км ($h_{\text{витoku}}=205 \text{ м}$; $h_{\text{гурла}}=188 \text{ м}$). Ширина в окремих ділянках звужується до 70 – 80 см, але переважно становить 1,5 – 2 м, найбільшу ширину річка має в районі с. Іваничі – понад 3,5 м.

Серед донних біотопів переважають зони оголеної глини – глей, замулені піски та мул, трапляються піски.

Річкова долина широка. Ширина заплави переважно 300 – 500 м, тераси простягаються до 1–2 км. У нижній течії терас не спостерігається.

На всій протяжності річки правий берег крутіший, ніж лівий.

Кліматичні умови басейну річки: помірно-континентальний клімат із теплим вологим літом і м'якою хмарною зимою. Середні багаторічні температури січня тут складають -2°C -5°C (найнижча температура за період спостережень -30°C), у липні – $+17^{\circ}$ $+19^{\circ}$ (абсолютний максимум у цю пору року складає $+39^{\circ}\text{C}$). Кількість опадів пересічно становить 600 – 700 мм за рік, що відповідає приблизно 6–7 тис. тонн води на 1 гектар [5]. Зважаючи на порівняно незначне випаровування (400-500мм), зумовлене, головним чином, високою хмарністю, на території басейну річки Гнилушка створюються передумови для надмірного зволоження.

Заплава заболочена, особливо у верхній і нижній частині. Саме тому в районі гирла річки проведено меліоративні роботи за типом – осушення відкритими каналами .

Гнилушка не має приток, озер і стариць. На ній споруджено два ставки в селі Грушвиця Перша: перший – площею 14 га, який перебуває в довгостроковій оренді (часто іменується «Озеро»), розташований у центрі села; другий – площею 1,5 га (приватний) – в урочищі Карпове займище, має назву «Копанка».

Перша водойма позиціонується як місце для спортивного вилову риби. Середня глибина близько 1,50 м, ближче до дамби до 2,50 м. Ширина водойми 200 – 220 м. Дно чисте, присутні тверді місця, але в основному трохи мулисте. Русло річки проходить на відстані 80 – 100 м. від берега. Посередині ставка є острів метрів 50 довжини та 15 ширини. Незадіяна до ловлі частина водойми мілка та з корягами.

Більшість джерел співпадають із руслом річки, лише деякі витікають із берегів. Два з них мають назви пов'язані з місцем витоку: «З-під костелу», «Біля Янівки». Обидва джерела не впорядковані, мають вигляд заглибин округлої форми. У селі Дворовичі є прирічкові криниці під назвою «Джерело», місцеві жителі вважають, що вона наповнена цілющою водою.

3. Живлення та режим річки

Річка має змішаний тип живлення. Основна частка в ньому припадає на атмосферні опади (сніг і дощ): ними Гнилушка поповнюється переважно

навесні та влітку. Загалом, переважає снігове живлення. Живлення підземними водами становить не більш як 20% і переважає взимку та в бездощові періоди.

Режим річки – це особливості її поведінки впродовж року (зміна рівня та кількості води, період замерзання тощо). Рівень води в річці Гнилушка то

піднімається, то опускається (залежно від сезонного характеру живлення). Повінь – тривале підняття рівня води, спостерігається навесні під час танення снігу. Вона триває 5 – 7 днів. Тоді вода піднімається на 1 – 1,5 м і затоплює заплаву річки. Кілька останніх зим були малосніжними з частими відлигами, тому підняття води в річці було незначним,

або зовсім не спостерігалось. Паводок – значне і швидке підняття води, відбувається в різні пори року внаслідок раптових відлиг або сильних злив. У минулі п'ять років переважно спостерігався зимовий паводок під час відлиги. Найбільший дощовий паводок відбувся у серпні 2003 року, рівень води після зливи піднявся на висоту 2 – 2,5 м.

Межень – найнижчий рівень води в річках – буває переважно при літніх посухах і в морозні зими. Рівень води в річці Гнилушка в цей час може знижуватися до відмітки 15 – 20 см.

Узимку річка вкривається кригою. Льодостав нестійкий (переважно триває менше 20 діб поспіль), часто порушується скресом під час відлиг. Середні дати початку стійких льодових явищ на річці – третя декада грудня. Навесні льодовий покрив руйнується під впливом тепла та механічної дії води. Середні строки скресу – друга половина березня.

Повністю очищуються ставки та річка від льоду через 5 – 7 діб після скресання.

4. Рослинний і тваринний світ заплави Гнилушки

На території заплави та русла річки Гнилушка розвивається складний комплекс водяної, водно-болотної рослинності та не менш різноманітної фауни. Мілководні ділянки русла річки – зручні для зростання водяних рослин. Рослинність, звичайно, утворює три пояси: повітряно-водна рослинність, рослини з плаваючими на поверхні води листками та занурена рослинність.

Повітряно-водні рослини за допомогою коріння прикріплені до ґрунту чи донних відкладів. До цієї групи рослин належать: очерет звичайний, рогіз вузьколистий, рогіз широколистий, куга озерна, частуха подорожникова, сусак зонтичний, стрілолист звичайний, череда трироздільна, незабудка болотна, півники болотні та багато видів осок. Рослини з плаваючими листками представлені такими видами: гірчак земноводний, водяний горіх. До вільно плаваючих рослин можна віднести ряску малу, ряску триборозенчасту, жабурник звичайний. Зелені нитчасті водорості обплітають коріння та пеньки, вищі водні рослини, нерідко вистеляють дно біля берегів і на мілководді.

Основу заплавлених ландшафтів складають злаково-різнотравні луки. Злаки переважно представлені багаторічними дерновими травами (щучник дернистий, тонконіг лучний, мітлиця тонка, вівсюнець пухнастий). Серед представників різнотрав'я найбільш поширеними є жовтець багатоквітковий і повзучий, щавель кислий, королиця звичайна, конюшина

лучна і повзуча, подорожник ланцетолистий, підмаренник болотний, гірчак зміїний, перстач прямостоячий, коронація зозулина. У знижених ділянках рельєфу формується мокрі злаково-осокові луки (переважають угруповання осок, ситників, хвощів, аїр тростяний, калюжниця болотна) [6].

На підвищених ділянках і схилах серед звичайних лучних видів з'являються степові рослини: шавлія степова, дзвоники персиколисті, цмин піщаний, полин гіркий, чебрець повзучий, горицвіт весняний.

Серед деревних порід зустрічається верболіз, верба біла та козяча, вільха.

Територія заплави багата на лікарські рослини: тисячолісник, чебрець, звіробій, материнка, цмин (безсмертник), валеріана, арніка болотна, гірчак, живокіст, золототисячник (центурія), полин, кінський щавель та інші. Зростає тут лікарська та надзвичайно отруйна рослина – болиголов плямистий.

На території водозбору ростуть рослини, занесені до Червоної книги України: горицвіт весняний, любка дволиста, відкашник осотоподібний, підсніжник білосніжний, сашник іржавий [2].

Особливістю зооценозу річки Гнилушка є значне поширення іхтіофауни, представлена 10 родинами риб, насамперед, коропових. Яскраво виражений сезонний характер має поширення та щільність земноводних, плазунів і птахів.

Найпоширеніші види водних безхребетних тварин: малощетинкові черви; клас п'явки, клас комахи та ін..

Іхтіофауна включає такі види, як щука, плітка, краснопірка, лин, лящ, карась, пічкур, верховодка, окунь. Серед амфібій у зооценозі водойм і заплав протягом усього вегетаційного періоду є багато озерних і ставкових жаб, кумки, ропухи. До рептилій, що заселяють зазначений зооценоз, належать ящірка прудка, вуж звичайний.

На річці, ставку, заплавних луках у теплий період року спостерігається чимало видів птахів, що належать до рядів: пастушки, кулики, мартини, сови, горобині та інші. Масовими видами пернатих

цього орнітологічного комплексу в наш час є деркач, водяна курочка, лиска, звичайний мартин, крячка чорна, крижень, лелека білий, чапля сіра, лунь луговий, ворона сіра, вівсянка очеретяна, жайворонок польовий, ластівка берегова, соловей та інші.

До підводних, ссавців зооценозу належать: річковий бобер, ондатра, водяна та

щурогорова полівка. Крім них, у заплаві поширені звичайна бурозубка, польова миша, сірий щур, звичайна полівка, ласка, заєць, лисиця та деякі інші види звірів. Особливо відчутна діяльність бобрів, які з'явилися на річці в 90-х роках ХХ століття. На річці нараховані близько 20 бобрових загат.

Інвазійні види водної фауни – це типові представники мішаних і широколистяних лісів Європи, переважно балканської фауни. На досліджуваній території є вид середземноморського походження – квакша звичайна. Тварини Червоної книги: сатурнія руда, ропуха очеретяна, лунь лучний [2].

5. Значення річки в господарській діяльності людини, її охорона від забруднення, засмічування, замулення

Вода річки Гнилушка використовується жителями навколишніх сіл для сільськогосподарських потреб, проводиться розведення та вилов риби. Найбільше забруднення річки спричиняють сільськогосподарські угіддя та житлово-комунальне господарство. У сільському господарстві більша частина води використовується для зрошення, безповоротно втрачається, тобто випаровується, деяка кількість її повертається у водойми, будучи сильно забрудненою солями, пестицидами, біогенними елементами. Води річки зазнають забруднення органічними сполуками під час водопою свійських тварин.

Серед проблем річки слід також назвати її зарегульованість – дамби ставків і загати бобрів, втрату водоохоронних територій через розораність берегів (територія с. Дворовичі), відсутність прибережних лісосмуг. Русло річки перетинають 5 мостів із насипами, через які проходять 2 автомобільні дороги з твердим покриттям (Київ – Чоп і Рівне – Млинів) та 3 дороги місцевого значення.

Долина річки часто використовується для відпочинку людей. Низька культура деяких «туристів» призводить до засмічування долини та русла річки. З метою збереження чистоти в туристсько-рекреаційних зонах встановленні попереджувальні таблички-написи «Не смітити», проте спеціальних контейнерів для сміття та відходів немає.

Щоб не допустити подальшої деградації, потрібно застосувати такі заходи щодо покращення екологічного стану річки Гнилушка:

- проведення еколого-освітніх акцій із жителями довколишніх сіл;
- звільнення берегів річки від сміття;
- розчищення й окультурення джерел;
- створення лісових або чагарникових насаджень у річковій долині;

- охорона річкової долини в місцях зростання рідкісних видів рослин;
- охорона місць нересту риби, місць оселення ондатр, бобрів, чапель і ін.;
- контроль за господарською діяльністю в басейні річки [7].

6. Легенди та перекази про походження назви річки

Існує кілька легенд про походження назви річки. Жителі села Грушвиця пов'язують назву річки з походженням назви села.

У давнину пагорби Городища були покриті лісом, країни якого поблизу річки заростали кущами із низької дикої груші – грушви; тут облюбували собі місце зайці. Мисливці, які підпливали річкою, нарікали: «Якби не та колюча грушва, то мали б повні мішки зайців». Так поступово за цим урочищем утвердилася назва Колюча грушва, згодом

перетворилася на Грушва, Грушвиця, що й дало назву населеному пункту. Оскільки зарості підходили до самої води, то влітку по всій поверхні річки пливли перестиглі плоди груш – «гнилушки».

Тоді запрошується назва «річка, вкрита гнилушками» – Гнилушка.

У селі Дворовичі побутує інше пояснення назви. Течія річки здавна була досить повільною, вона звивалася та петляла по долині, тому вода дуже часто застоювалася на торфових ґрунтах. Улітку вода набувала неприємного болотного запаху та мала жовто-коричневий колір: гнила вода, гнила річка – Гнилушка.

Вода річки дійсно має коричневате забарвлення, бо тече не лише по торфовиськах, а й по ґрунтах із великим вмістом заліза. Те, що ґрунти багаті на залізо, засвідчує червонуватий колір глини, піску та ракушняку.

У деяких народних переказах поряд із назвою річки Гнилушка, зустрічається назва Грушвиця – річка в заростях груш/річка, що витікає з однойменного села (із розповідей жителів с. Іваничі). Також побутує назва Стубелка – річка зі студенними джерелами, що є частинкою Стубли (таку назву вказували деякі жителі села Грушвиця).

Річка Гнилушка позначена на картах Рівненщини з кінця XIX століття, проте на жодній із них її назва не вказана. Назва річки згадується у красномовній літературі Рівненського району. У книзі Я. Пура «Край наш у назвах» писав: «Околиця Іванич в основному низинна рівнина, зі сходу оперта до боліт заплави Гнилушки» [8, 181], а також «...можна увійти до володінь

села Грушвиці Другої – колишньої чеської колонії при лівому березі Гнилушки» [8, 185].

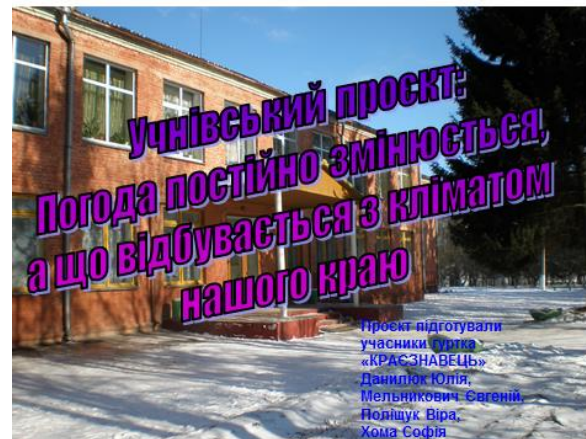
У книзі «Історія та легенди сіл Рівненського району» М. Бендюк зазначає: «Гнилушка – річечка, що витікає за Грушвицею і впадає під Заріцьком до Стубли, має місцями неприємний (гнилий) запах води» [3, 241].

Список використаної літератури

1. Водний кодекс України зі змінами та доповненнями станом на 20 листопада 2004 року // Офіційне видання № 12/2004 року. – К.: Форум, 2004. – 87 с.
2. Дідух Я. П. Червона книга України. Рослинний світ. – Київ, 2009 – 912 с.
3. Історія та легенди сіл Рівненського району // Упорядник М. Бендюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 260 с.
4. Клименко М.О., Гроховська Ю.Р. Оцінка екологічного стану водних екосистем річок басейну Прип'яті за вищими водними рослинами. – Рівне: НУВГП, 2005. – 194 с.
5. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області: Природа. Населення. Господарство. Екологія. – Рівне, 1996. – С.: 67-69, 260-261.
6. Меремінський А.Й., Сацюк І.Л. Рідкісні рослини і тварини Рівненщини. – Рівне, 2002. – 153с.
7. Мудрак О.В., Білявський Г.О. Пріоритетні заходи з охорони й раціонального використання малих річок // Вісник НУВГП. – Економіка. – Рівне, 2007. – Вип. 4(40). – С.227-233.
8. Пура Я. О. Наш край у назвах / Я. О. Пура. – Рівне : [Б. в.], 1997. – 288 с.
9. Татаринів К.А. Фауна хребетних заходу України. – Львів: В-во Львівського ун-ту, 1973. – 257 с.
10. Українські прислів'я, приказки та загадки / Упоряд. Н.В. Сойко. – К.: Школа, 2005. – 176 с.

3.3. Дослідницький проєкт «Погода постійно змінюється, а що відбувається з кліматом нашого краю»

Результати дослідницького проєкту гуртківці представили у вигляді мультимедійної презентації.

Мета дослідження:

- ✓ Визначити погодні показники найхолоднішого місяця зими – січня.
- ✓ Порівняти одержані дані з середньо-кліматичними показниками карт і атласів.
- ✓ З'ясувати, чим відрізняються цьогорічні показники погоди взимку від кліматичних показників.

Гіпотеза:

- ✓ Показники погоди в цьому році дуже відрізняються від середньо-кліматичних.
- ✓ Клімат нашої місцевості швидко змінюється, зима стає теплішою та малосніжною.

Хід дослідження:

- ✓ Провести спостереження за основними показниками погоди січня.
- ✓ Визначити середню температуру місяця й амплітуду її коливання, переважаючий напрям вітру.
- ✓ Порівняти одержані показники із даними кліматичних карт атласів Рівненщини й України.

Зміна температури повітря в січні

- Спостереження проводилося за допомогою термометра, що в метеорологічній будці.
- Місячна амплітуда коливання температури – 14°C
- Середня температура січня 2017 року – 1,5°C, що значно тепліше ніж кліматична ізотерма (-5,0°C).
- Середня температура січня (за останні десять років) підвищилася до -3,5°C.
- За останні роки, найхолоднішим був січень 2010 р (середня температура -9°C); найтеплішим був січень 2007 р (середня температура +2°C)

Зміна температури повітря в січні 2017 року

Спостереження проводилося за допомогою термометра, що розташований у метеорологічній будці шкільного географічного майданчика.

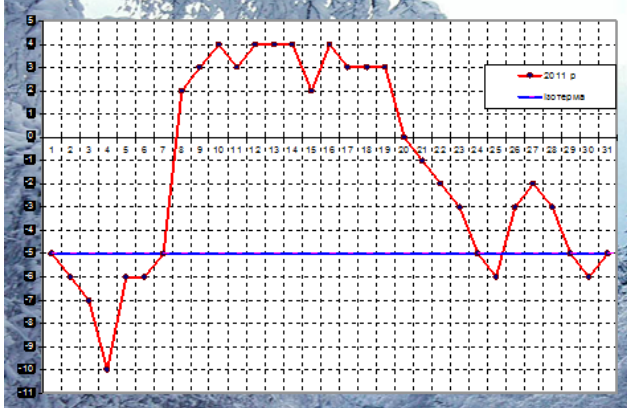
Місячна амплітуда коливання температури повітря: 14 °С.

Середня температура січня 2017 року -1,5°C, це значно вищий показник, ніж ізотерма нашої місцевості за даними, позначеними в атласах (- 5°C).

Середня температура січня за останні десять років (за даними шкільних календарів погоди) підвищилася до - 3,5°C.

Найхолоднішим був січень 2010 року (середня температура -9°C); найтеплішим був січень 2007 року (середня температура +2°C).

Графік зміни температури (січень 2017 р.)

Спостереження за напрямом вітру

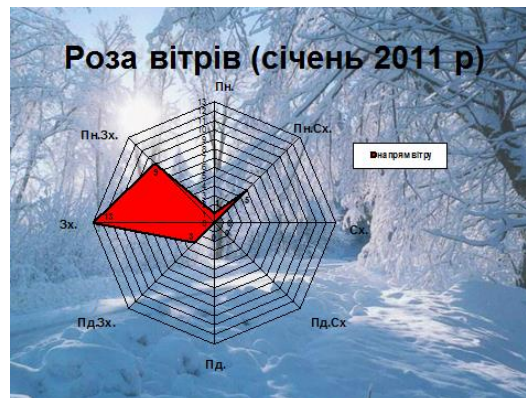
Спостереження за напрямом вітру здійснювалося за допомогою флюгера, що на географічному майданчику. Протягом січня переважав західний вітер, що співпадає з даними карти клімату Рівненщини.

Спостереження за напрямом вітру

Спостереження за напрямом вітру здійснювалося за допомогою флюгера, що на географічному майданчику.

Роза вітрів (січень 2011 р)

Протягом січня переважав західний вітер (13 днів), що співпадає з даними карти клімату Рівненщини.

Визначення висоти снігового покриву та стану хмарності

Висоту снігового покриву визначали за допомогою снігомірної рейки.

Найбільшою була висота снігу – 25 см (7–9 січня), починаючи з 15 січня і до кінця місяця снігу зовсім не було.

Стан хмарності неба визначали за допомогою нефоскопа.

Найбільше днів було хмарно з проясненням (14 днів), ясних днів було лише 6.

Висновок

Одержані середньо місячні показники погоди січня 2017 року відрізняються від поданих на кліматичних картах.

Аналіз даних за десять останніх років показав, що середньомісячна температура січня вища від кліматичної ізотерми в середньому на 1,5°C.

Найнижчі із зафіксованих температур (-28 °С 2010 р.) далекі від мінімальних показників (-37°С 1984 р).

Переважаючий напрям вітру збігається з показниками карт – переважали західні та північно-західні вітри.

Дослідження підтвердили припущення, зима в нашій місцевості стала теплішою та малосніжною.

Висновок

Залучення дітей до краєзнавчого гуртка вносить у систему роботи школи доступність, конкретність, емоційне забарвлення, з'являються елементи допитливості та пошуку. Це сприяє успішному виконанню одного з основних завдань сучасної школи – формуванню ключових і предметних компетентностей школярів, розвитку інтересу до родинних і національних витоків, прагнення продовжувати традиції свого народу, самостійність у здобутті знань. Краєзнавча компетентність реалізуються шляхом залучення гуртківців до різнопланової, цікавої науково-пізнавальної, дослідницько-пошукової діяльності, яка передбачає виявлення та дослідження різних аспектів природи й економіки краю, поглиблене дослідження його історії, облік цінних краєзнавчих об'єктів, збір і обробку документів, що характеризують місцеву природу, господарство, специфіку й особливості побуту населення, розробку проектів господарського застосування виявлених ресурсів, поліпшення благоустрою населеного пункту, популяризацію природничих знань про регіон серед населення тощо.

Туристсько-краєзнавча робота – комплексна форма освітньої роботи з дітьми. Величезне значення походів і екскурсій для розширення та поглиблення знань учнів практично з усіх шкільних дисциплін. Після спокійного, дозованого за часом прийому порцій наукових знань, яку учень отримує у звичайний шкільний день, на нього лавиною обрушується потік вражень і інформація під час походів чи екскурсій. Тисячі учнів стають учасниками різних туристсько-краєзнавчих експедицій. І тут однаково важливо і те, що юні громадяни дають природі (турбота про неї, охорона) і те, що вони від неї отримують (виховання культури емоцій, усвідомлення свого єднання з природою).

Це дає можливість виховувати в молоді основи екологічної культури та грамотності, вивчати методи оцінки стану природного середовища, а також негативного впливу порушень екологічного балансу на живу природу, активізувати природоохоронну роботу.

У наш час екологічні проблеми виходять за межі рідного краю й області. Це глобальні проблеми сьогодення. У зв'язку з цим набуті в гуртку екологічні знання не повинні перетворитися на «мертвий вантаж», а мають «працювати» постійно як універсальні знання.

Знання людиною свого родоводу, історії свого народу – це такий компонент цивілізації, який робить людину Людиною. Тому саме краєзнавству належить у наш час важлива роль у вихованні учнів. Активна участь школярів у краєзнавчій роботі сприяє їх громадському та духовному розвитку, формуванню інтелектуального розвитку та потенціалу України. Дослідження місцевих джерел є підготовчим етапом до ознайомлення з природними умовами та суспільним життям усієї країни.

Керівник краєзнавчого гуртка повинен розвивати творчу ініціативу учнів, намагатися того, щоб кожен гуртківець постійно та систематично виконував якусь (хоч би невеличку) частку завдань, які стоять перед гуртком.

Програма гуртка передбачає ознайомлення з багатствами рідного краю, гідрографією, кліматом, рослинністю, тваринним світом. Гуртківці вивчають історію та культуру рідного краю, відвідують пам'ятні місця. Краєзнавство всебічно розвиває учнів, прищеплює їм уміння дивитися на світ очима дослідника.

Краєзнавчий принцип дає можливість будувати роботу з дітьми відповідно до дидактичного правила: від відомого до невідомого. Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу значно полегшує засвоєння учнями наукових понять і закономірностей, є могутнім джерелом знань, чудовим засобом виховання учнівської молоді.

Цілеспрямована робота у краєзнавчому гуртку дає нові знання про природно-територіальні комплекси, формує екологічне мислення, розвиває правильні погляди на взаємодію суспільства і природи, сприяє зв'язку теоретичних знань із життям.

Список використаних джерел

1. Воронцова Е. Соціалізація підлітків в учнівських колективах. Практика управління закладом освіти. 2010. №3. С. 43-49
2. Гребенюк Т. Методика проведення турніру юних знавців курсу «Фінансова грамотність» та економіка: метод. рек. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 112 с.
3. Концепція нової української школи / Міністерство освіти і науки України:chromeextension://ilhapdfjlmhfdgdbefpinebijmhjijpn/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf]
4. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм. Підручник / М.П. Крачило – Режим доступу: http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=210
5. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм. Підручник /М. П. Крачило [Електронний ресурс]. Режим доступу – http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=210
6. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі : Посіб. Для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. с К: Київський міський педагогічний університет ім. БД Грінченка, 2009. – 42 с.
7. Природа рідного краю.(автори: ВасютінаТ.М, Драган О. А, Трегубова Л.А) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист Міністерства освіти і науки України від 11.11.2015 №1/11-16378) <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKZ1R0aGx5MGRoVGM/view>
8. Рудницька Н.Ю. Використання вчителями краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі: історико-педагогічний аспект / Н.Ю. Рудницька [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://studentam.net.ua/content/view/7801/97/>
9. Схема-конспект гурткового заняття. [Електронний ресурс]л – Режим доступу – <https://docs.google.com/document/d/1hCE2oDcbagelolf8CUaXliClwcdOTJ-uRQWAt-LjDQ4/edit>
10. Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 р. [Електронний ресурс]- Режим доступу - <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>
11. <https://osvitanova.com.ua/posts/1443-navchalnyi-kvest-navchaty-shukaty-hraty>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=2k-XTkrbwJ4> Грушвиця з висоти пташиного польоту. [Електронний ресурс]